

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

11.13 – МКР. 1741 «С» 2022.11.21. 16. ПЗ

КОСТОВАРОВА БОРИСА ІГОРОВИЧА

2023 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

УДК 330.131.5:631.15:637.12

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан економічного факультету Завідувач кафедри економіки

Анатолій ДІБРОВА Вікторія БАЙДАЛА
(підпис) (підпис)
" " 2023р. " " 2023р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

Ефективність виробництва та реалізації молока
Спеціальність 051 – "Економіка"

Освітня програма Економіка підприємства

Орієнтація освітньої програми Освітньо-професійна

Гарант освітньої програми к.е.н., доцент	_____	<u>Тетяна ГУЦУЛ</u>
Керівник магістерської кваліфікаційної роботи к.е.н., доцент	(підпис)	<u>Лілія ІЛЬКІВ</u>
Виконав	_____ (підпис)	<u>Борис КОСТОВАРОВ</u>

Київ – 2023
2

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки

д.е.н. проф. Вікторія БАЙДАЛА

2023р.

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту

Костоварову Борису Ігоровичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **освітньо-професійна**

Тема магістерської роботи: **«Ефективність виробництва та реалізації молока»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від **21.11.2022 р. №1741 «С»**

Термін подання завершеної роботи на кафедру **2023.11.06**

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: **звітність сільськогосподарського підприємства, статистичні дані Держстату України, інтернет-джерела**

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні засади формування ефективності виробництва та реалізації молока
2. Аналіз стану та ефективності виробництва й реалізації молока в господарстві
3. Напрями підвищення ефективності виробництва й реалізації молока

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання **"21" листопада 2022 р.**

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи

Лілія ШБКІВ

Завдання прийняв до виконання

Борис КОСТОВАРОВ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему: «Ефективність виробництва та реалізації молока» викладена на 85 сторінках комп'ютерного тексту і містить 14 таблиць, 11 рисунків. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел, що містить 69 найменувань.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є дослідження сучасного стану виробництва й аналізу ефективності виробництва і реалізації молока в аграрному підприємстві та визначення напрямів її підвищення.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність сільськогосподарського підприємства ТОВ «Гнідинці-АГРО» с. Гнідинці Прилуцького району Чернігівської області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних, практичних аспектів забезпечення ефективного виробництва та реалізації молока.

Інформаційною базою дослідження стали наукові та інтернет джерела, довідкова література, статистичні дані Держстату, звіти з підприємства ТОВ «Гнідинці-АГРО» за 2020-2022 рр.

У першому розділі роботи розглядаються теоретичні аспекти сучасного стану виробництва молока, суть, показники та методологічні основи економічної ефективності виробництва молока. Другий розділ роботи присвячений аналізу забезпечення економічної ефективності виробництва та реалізації молока у ТОВ «Гнідинці-АГРО». У третьому розділі запропоновано шляхи підвищення економічної ефективності виробництва та реалізації молока.

Ключові слова: економічна ефективність, виробництво молока, реалізація молока, сільськогосподарське виробництво, продуктивність, органічна продукція.

ЗМІСТ

ВСТУП 6

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА 9

- 1.1. Суть ефективності аграрного виробництва 9
- 1.2. Методика визначення ефективності виробництва молока 15
- 1.3. Тенденції виробництва та реалізації молока в Україні в сучасних умовах 23

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА Й РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА В ГОСПОДАРСТВІ 30

- 2.1. Організаційно-економічні засади виробництва молока в ТОВ «Гнідинці АГРО» 30
- 2.2. Динаміка виробництва молока в досліджуваному господарстві 38
- 2.3. Ефективність виробництва та реалізації молока й фактори, що її визначають 40

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ

ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА 44

- 3.1. Інноваційні технології в молочному скотарстві 44
- 3.2. Напрями підвищення ефективності виробництва та реалізації молока в умовах воєнних дій 59
- 3.3. Перспективи розвитку органічного виробництва молока 65

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ 72

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Молоко та продукти, що виробляються з нього, вважаються одними з базових продуктів харчування українців та є важливою частиною здорового раціону будь-якої людини.

Молочна галузь відіграє важливу роль у структурі харчової промисловості України та забезпеченні населення молоком і молочною продукцією.

Для стабільного економічного зростання галузі молочного скотарства та забезпечення населення молочною продукцією необхідно постійно здійснювати заходи з підвищення ефективності виробництва, покращення якості продукції і зниження її собівартості.

Однак, ситуація в молочному скотарстві упродовж тривалого часу залишається складною. Ефективність виробництва основного її виду продукції – молока є нестабільною, у значній кількості підприємств - низькою.

Поступове зменшення поголів'я негативно позначилося на обсягах виробництва і продажу молока, відповідно вплинуло на зміну структури й асортименту виробництва молочної продукції, а низька купівельна спроможність населення викликала скорочення споживання молочної продукції на внутрішньому ринку [2]

Так, сучасний стан розвитку виробництва та реалізації молока в Україні супроводжується негативними тенденціями порівняно з іншими аграрно-розвинутими країнами.

Тому, кожне господарство, де є необхідні економічні умови для утримання великої рогатої худоби, повинно визначити, за рахунок яких саме заходів можна наростити обсяги й підвищити ефективність виробництва та реалізації молока. Принципове значення має вивчення досвіду передових підприємств, які, незважаючи на існуючі проблеми, зуміли організувати на високому рівні таке виробництво.

Теоретичні, методичні й практичні аспекти управління ефективністю виробництва молока в агропідприємствах України висвітлені у працях багатьох

науковців. Так, Дупенко Ю. О., Месель-Веселяк В. Я. досліджували ефективність та стратегічні напрями розвитку молочного тваринництва України [12], Пархомець М. К. і Уніят Л. М. досліджували аспекти економічної ефективності та конкурентоспроможності молочного скотарства [7; 8; 9; 10; 11]. Втім, незважаючи на звершений аналіз в теорії і практиці, залишається ряд питань, що потребують подальшого дослідження. Тому дана робота є актуальною та має науково-практичну цінність за умов невизначеності та змін в зв'язку з військовою агресією росії в Україні.

Мета й завдання дослідження. Метою роботи є дослідження сучасного стану виробництва й аналізу ефективності виробництва і реалізації молока в аграрному підприємстві та визначення напрямів її підвищення.

Для повного розкриття мети були поставлені та вирішувалися такі завдання:

- ✓ розкрити суть ефективності аграрного виробництва та виявити її особливості при виробництві молока;
- ✓ обґрунтувати методикку визначення ефективності виробництва молока;
- ✓ виявити основні тенденції та особливості виробництва й реалізації молока в Україні;
- ✓ проаналізувати динаміку виробництва й реалізації молока в досліджуваному господарстві;
- ✓ дослідити основні фактори, що визначають ефективність виробництва та реалізації молока в досліджуваному підприємстві;
- ✓ виявити та обґрунтувати основні напрями ефективності виробництва та реалізації молока.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність сільськогосподарського підприємства ТОВ «Гнідинці-АГРО» с. Гнідинці Прилуцького району Чернігівської області.

НУБІП України

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних, практичних аспектів забезпечення ефективного виробництва та реалізації молока.

Інформаційною базою дослідження стали наукові та інтернет джерела, довідкова література, статистичні дані Держстату, звіти з підприємства ТОВ «Гнідинці-АГРО» за 2020-2022 рр.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання, деякі положення економічної теорії та праці науковців щодо проблем ефективності виробництва. Поряд з тим, в процесі дослідження використано методи порівняння, економічного аналізу, графічний метод, статистико-економічні, економіко-математичні.

Апробація та публікації за темою дослідження. Згідно з результатами проведеного магістерського дослідження було:

1) Опубліковано тези «Тенденції виробництва молока в Україні в сучасних умовах». 2023 р. С. 52-56. URL: <https://isg-konf.com/uk/the-world-of-modern-technologies-and-inventions/>

2) Отримано сертифікат за участь у IV Міжнародній науково-практичній конференції «The world of modern technologies and inventions», 10-13 жовтня 2023 р., Відень, Австрія.

Структура та обсяг роботи. Магістерська кваліфікаційна робота викладена на 85 сторінках основного комп'ютерного тексту, складається з вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел з 69 найменувань, містить 11 рисунків і 14 таблиць.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІ МОЛОКА

1.1. Суть ефективності сільськогосподарського виробництва

Ефективність виробництва – це складне і багатобічне явище. Аграрне виробництво потребує органічного поєднання й взаємодії чотирьох чинників – робочої сили, основних засобів, предметів праці і землі. В ході виробництва здійснюється виробниче споживання 4вказаних ресурсів з ціллю отримання певних споживних вартостей, здатних задовольнити відповідні потреби людей.

Так, будь-яке виробництво передбачає витрати ресурсів і одержання певних результатів. Але на однакову кількість витрачених ресурсів підприємства можуть одержувати зовсім не однакові за величиною результати. Тоді кажуть, що підприємства ведуть виробництво з різною ефективністю (рис. 1.1) [64]

Рис. 1.1. Формування ефективності виробництва

Отже, ефективність виробництва – найважливіша якість характеристика господарювання на всіх рівнях.

Ефективність – це економічна категорія, що відображує співвідношення між отриманими результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, причому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному розмірі за їх первісною вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо спожиті ресурси). Якщо при цьому врахувати, що результати виробництва не тільки є різноманітними, але й можуть бути презентовані в різних формах: вартісній, натуральній, соціальній, то стає безсумнівною необхідність в ідентифікації категорії ефективності

принагідно до тих сторін діяльності підприємства, які суттєво проаналізувати й оцінити [16].

Професор Мочерний С.В. сформулював сутність ефективності у наступному визначенні: «Ефективність – це здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат» [4].

Ефективність визначається відношенням результату (ефекту) до витрат, що забезпечили його отримання. Ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків виробництва. Вона відображає не сам результат, а те як його досягли. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп характеристик (параметрів) – результату і витрат. Це, проте, не виключає використання і абсолютних значень вихідних параметрів.

Науковці Жнякіна Б.О. та Краснова В.В. висловлюють думку, що «...Ефективність це співвідношення результату (ефекту) з витратами, що викликали цей ефект» [34].

В економіці підприємець відкриває власну справу з надією отримати ефект у вигляді знову створеної вартості і витрачає власні (вкладає капітал) і залучені (праця найманих робітників) ресурси. Таким чином, ефективність виробництва відображає кінцеві результати використання засобів виробництва і робочої сили за відповідний проміжок часу та відображається формулою:

$$\text{Ефективність} = \text{результат (ефект)} / \text{ресурси (витрати)} \quad (1.1)$$

Ефект, що формується на рівні підприємства є локальним, на противагу ефекту народногосподарського, який віддзеркалюється в цілому на економіці країни в сферах виробництва і споживання [6].

Також розрізняють ефект одноразовий і мультиплікаційний. Одноразовий ефект отримують одноразово, і він не повторюється в майбутніх періодах.

Мультиплікаційний ефект показує, що ефективно використання ресурсів на

одному підприємстві привело до підвищення ефективності на інших, пов'язаних з ним [11].

Теорія ефективності чітко відмежовує поняття ефекту й ефективності, розуміючи під першим результат заходу, а під другим – співвідношення ефекту і витрат, що його викликали.

Ефект (від лат. Effectus – «виконання, дія») значить результат, наслідок певних причин, дій. Ефект може вимірюватися в матеріальному, соціальному, грошовому виразі [4]. Наприклад, ефект може оцінюватися обсягом додатково виробленої або спожитої продукції (тобто штуками, кубічними або квадратними метрами, тоннами тощо), показниками покращення здоров'я населення (зокрема, зниженням захворюваності або смертності, виробничого травматизму, підвищенням середньої тривалості життя) тощо. Тоді, коли вказані результати здобувають грошову оцінку, говорять про економічний ефект.

Економічний ефект – це відображений у вартісній формі результат будь-яких дій [19].

Хоч, за самим визначенням результат і ефект є близькими поняттями (ефект – певна форма результату), вимоги економічної практики змушують у певних випадках відокремлювати вказані терміни. При цьому, під умовним поняттям економічний результат зазвичай мають на увазі загальний (брутто) результат (зокрема, виручка, доход), а під поняттям економічний ефект – чистий (нетто) результат (зокрема, прибуток) [38].

Професор Сіетлського університету, Пол Хейне дає дефініцію ефективності: «Ефективність – це позитивний чинник, який найбільш послідовно підноситься економістами. Це не має дивувати, бо ефективність (effectiveness) та економічність (efficiency) – майже синоніми. Обидва терміни характеризують «результативність» використання засобів для досягнення цілей» [64].

На думку Покропівного С. «... змістовне тлумачення ефективності як економічної категорії визначається об'єктивно діючим законом економії робочого часу, що є основоположною субстанцією багатства й мірою вигаду, що

є необхідні для його нагромадження та використання суспільством. Саме тому підвищення ефективності виробництва треба вважати конкретною формою цього закону...» [40].

Доволі вдатним є визначення ефективності, що підтримується багатьма вітчизняними економістами, запропоноване Андрійчуком В.Г. Так, він витлумачує категорію ефективності як «...результативність певної дії, процесу, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили» [4, с. 9].

Зарубіжні економісти під терміном економічної ефективності тямлять такий стан справ, за якого несила здійснити жодної заміни, що в більшій мірі задовольняє бажання однієї людини, не завдаючи при цьому збитку, задоволень, бажань іншої [62].

Ефективність виробництва, виходячи з цього, це така ситуація, у якій при певних виробничих ресурсах та наявному рівні знань неможливо виробити більшу кількість одного товару, не жертвуючи при цьому можливістю виробити деяку кількість іншого товару. У загальному вигляді ефективність підприємства можна розглядати як співвідношення між ціною продукції, її собівартістю та якістю. Це співвідношення за умов ринку має певні закономірності – зростання якості продукції призводить як до збільшення витрат виробництва, так і до підвищення ціни. Проте, темпи зростання собівартості мають бути нижчими за темпи підвищення ціни. Якщо ж відбувається зворотний процес, то він означає зниження ефективності діяльності підприємства [61].

Враховуючи специфіку сільськогосподарського виробництва, варто розрізнити такі види ефективності: технологічну, економічну і соціальну (рис. 12).

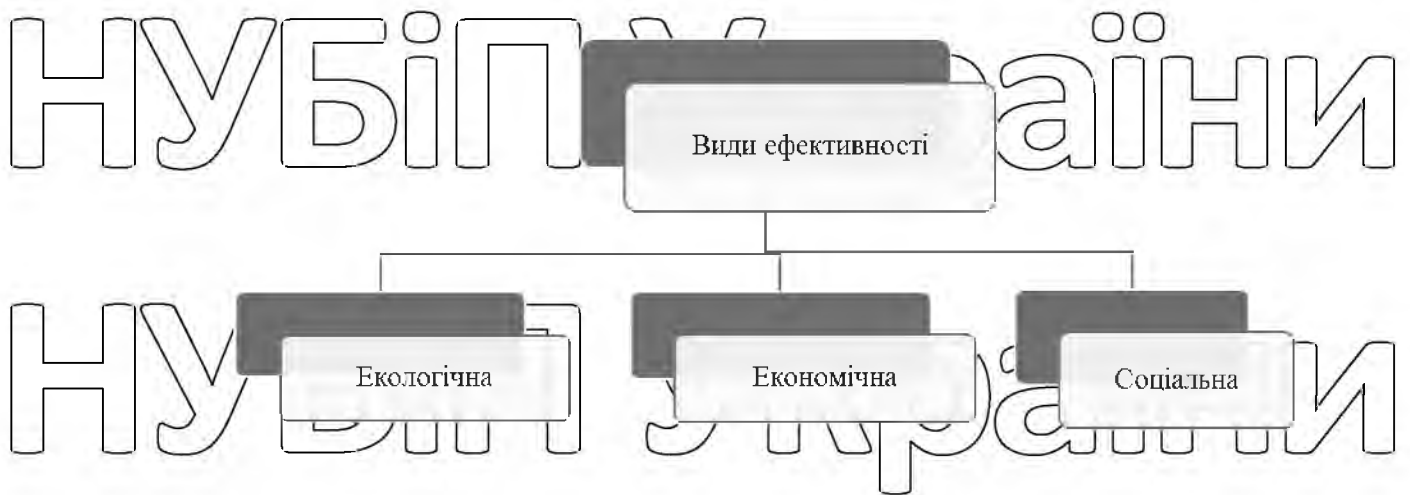

Рис. 1.2. Види ефективності сільськогосподарського виробництва

На думку С. М. Рогач, Т. А. Гуцул та В. А. Ткачук: " економічна ефективність сільськогосподарського виробництва означає одержання певної кількості продукції з одного гектара земельної площі, від однієї голови худоби при найменших затратах праці і коштів на виробництво одиниці продукції [16]

Похідною від економічної ефективності є соціальна ефективність, яка відображує покращення умов праці і побуту, підвищення рівня зайнятості і забезпечення безпеки життя людей, заміну ручної праці капіталом тощо. Вона у значній мірі залежить від економічної ефективності, позаяк підвищується внаслідок її зростання і насупроти.

Соціальна ефективність не завжди може бути виражена кількісними вимірниками. Про її рівень можна робити висновок по питомій вазі прибутку, що виділена на соціальні заходи, а також величині прибутку, який припадає на одного працівника, рівню оплати праці та соціальних витрат на відпочинок і оздоровлення [69].

Екологічна ефективність зв'язана з таким використанням ресурсного потенціалу галузі, який не завдає шкоди довкіллю та покриває виробництво екологічно чистої продукції. Вагоме значення має екологічна ефективність для забезпечення відтворення економічної родючості ґрунту, підвищення вмісту в

ньому гумусу. Усі види ефективності варто розглядати не ізольовано, а в тісному зв'язку і взаємообумовленості. Проте при обчисленні ефективності

функціонування аграрних підприємств визначається і береться до уваги, насамперед, економічна складова, а на соціальну та екологічну звертається замало уваги. Таким чином, ефективний з економічного боку господарюючий суб'єкт може виявитися неефективним із соціальної чи екологічної точки зору.

Погоджуючись з думками провідних науковців щодо визначення саме економічної ефективності, пропонуємо таке узагальнене бачення цієї категорії. Економічна ефективність – це максимальна вигода, яку можна одержати при мінімальних затратах в процесі економічної діяльності з урахуванням додаткових умов, що мають місце в момент визначення ефективності відповідного господарського заходу. Під господарськими заходами вважаємо введення нових видів продукції, укладення договорів з постачальниками, покупки, придбання або модернізація нової техніки, збільшення виробництва продукції тощо.

Отже, в економічній літературі, характеризуючи ефективність використовують такі економічні категорії, як “продуктивність” та “результативність”, які також визначаються співвідношенням результатів та витрат.

Таким чином, економічна ефективність – це таке співвідношення між ресурсами і результатами виробництва, за якого отримують вартісні показники ефективності виробництва. При цьому можливі три варіанти вказаного співвідношення: 1) ресурси і результати виражені у вартісній формі; 2) ресурси – у вартісній, а результати – у натуральній формі; 3) ресурси – у натуральній, а результати – у вартісній формі.

Так, вимірну систему економічної ефективності сільськогосподарського виробництва варто зводити таким чином, щоб вона була придатна повністю розкривати дві взаємопов'язані і взаємодоповнюючі результативні сторони роботи аграрних підприємств – раціональність використання ними землі через показники загального ефекту, приведені до

одиниці площі агроугідь, й економічність виробництва, показники якої розкривали б, якою ціною одержано цей ефект.

1.2. Методика визначення ефективності виробництва молока

Ефективність виробництва відображується як вплив комплексу взаємопов'язаних факторів, які формують її рівень і визначають тенденції розвитку. Для оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва використовують відповідний критерій і систему взаємопов'язаних показників, які характеризують вимоги економічних законів і вплив різних факторів [64].

В попередньому підрозділі роботи було згадано, що ефективність поділяється на технологічну, економічну та соціальну. Проте, при розкритті методики визначення ефективності виробництва молока, варто згадати ще й технологічну ефективність.

Технологічна ефективність – це результат взаємодії чинників виробництва, що характеризує досягнуту продуктивність живих організмів, що використовуються в сільському господарстві як засоби виробництва [33].

У тваринництві технологічними показниками ефективності є продуктивність худоби і птиці, а також основні виміри якості тваринницької продукції. Наприклад, у скотарстві такими технологічними показниками є надій молока на одну корову, вихід приплоду на 100 корів основного стада, середньодобовий приріст живої маси молодняка тварин і тварин на відгодівлі, а показниками якості – вміст білка і жиру в молоці, категорія вгодованості тварин (вища, середня, нижче середня, худя); в свинарстві – середньодобовий приріст живої маси свиней, вихід приплоду на свиноматку, виробництво живої маси свиней за рік у розрахунку на одну свиноматку. За результат практики підприємств береться вироблена продукція тваринництва, а за ресурс, з яким зіставляється цей результат, – поголів'я тварин.

Досягнутий ступінь технологічної ефективності виробництва вельми впливає на економічну ефективність, насамперед через наявність постійних витрат, на які, як відомо, виробники в короткостроковому періоді впливати не в змозі. Суттєво й те, що показники технологічної ефективності показують специфіку та особливості сільського господарства, які пов'язані з функціонуванням у цій галузі основного засобу виробництва – землі й живих організмів як засобів виробництва. На основі них можна здійснювати порівняльну оцінку результативності виробництва в динаміці та в територіальному аспекті за окремими підприємствами й регіонам [64].

За умов свободи підприємницької діяльності та ринкових відносин підвищується роль вартісних показників, які повніше враховують розвиток товарно-грошових відносин та сприяють зміцненню товарної форми економічних зв'язків та господарського розрахунку.

При визначенні економічної ефективності виробництва молока варто не тільки обрахувати одержаний при цьому результат, а й зрівняти його з витратами засобів виробництва й живої праці. У процесі виробництва загради (ресурси) функціонують як: сільськогосподарські угіддя; загради живої праці працівників матеріального виробництва; основні і оборотні виробничі засоби; витрати спожитих засобів і предметів праці (матеріальні витрати); річні витрати виробництва. При цьому категорія витрат приймає певні функціональні форми, що визначають класифікацію витрат агровиробництва в господарствах [4].

Для обґрунтування напрямів та виявлення резервів підвищення ефективності виробництва молока потрібно здійснити оцінку різних подій, що відбуваються в цій галузі. Але на основі одного критерію цього зробити не можна. Тому потрібні конкретні показники, що відображають вплив факторів на процес виробництва. Тільки система показників дає спроможність провести комплексний аналіз та зробити вірні висновки щодо напрямів і резервів підвищення економічної ефективності виробництва [16].

Оцінюючи ефективність галузі, варто взяти до уваги її особливості, що
вельми впливають на кінцеві результати. Бо виробнича діяльність аграрних
підприємств безпосередньо пов'язана із землею та залежить від її родючості й
ступеня використання. На результати виробництва суттєво впливають також
температура повітря, кількість опадів та сонячних днів, інші природні фактори.

У зв'язку з цим однаковий обсяг виробничих ресурсів, що використані у різних
умовах, забезпечує різні результати [59].

Для оцінки економічної ефективності виробництва молока
використовують натуральні й вартісні показники. Натуральні безпосередньо не
вказують на рівень економічної ефективності виробництва, але є вихідними для
її вимірювання. Позаяк, надій молока корови повного мірою характеризує рівень
ефекту, що отриманий в процесі виробництва, і відображує тільки одну сторону
досягнутої ефективності [56].

Для визначення економічної ефективності потрібно знати розмір витрат
виробництва, що забезпечили отримання наявної продуктивності, тому що один
і той самий рівень продуктивності може бути досягнутий за різних витрат чи при
рівновеликих витратах досягається різна продуктивність. Для одержання
порівнянних величин витрат і результатів обсяг виробленої продукції
розраховують у вартісному виразі.

Найважливішим результативним показником виробництва є обсяг валової
й товарної продукції підприємства, на базі якого можна обчислити валовий та
чистий дохід і прибуток.

За умов ринкових відносин зростає роль грошових показників, які повніше
враховують розвиток товарного обігу, сприяють зміцненню економічних зв'язків
та госпрозрахунку [69].

Визначення економічної ефективності виробництва молока здійснюють на
базі системи показників, які враховують відповідні особливості галузі:
продуктивність корів, затрати праці і кормів на 1 ц молока, себівартість 1 ц

молока та ціна реалізації, прибуток з розрахунку на 1 ц молока та на одну середньорічну корову, рівень рентабельності виробництва молока (рис 1.3)

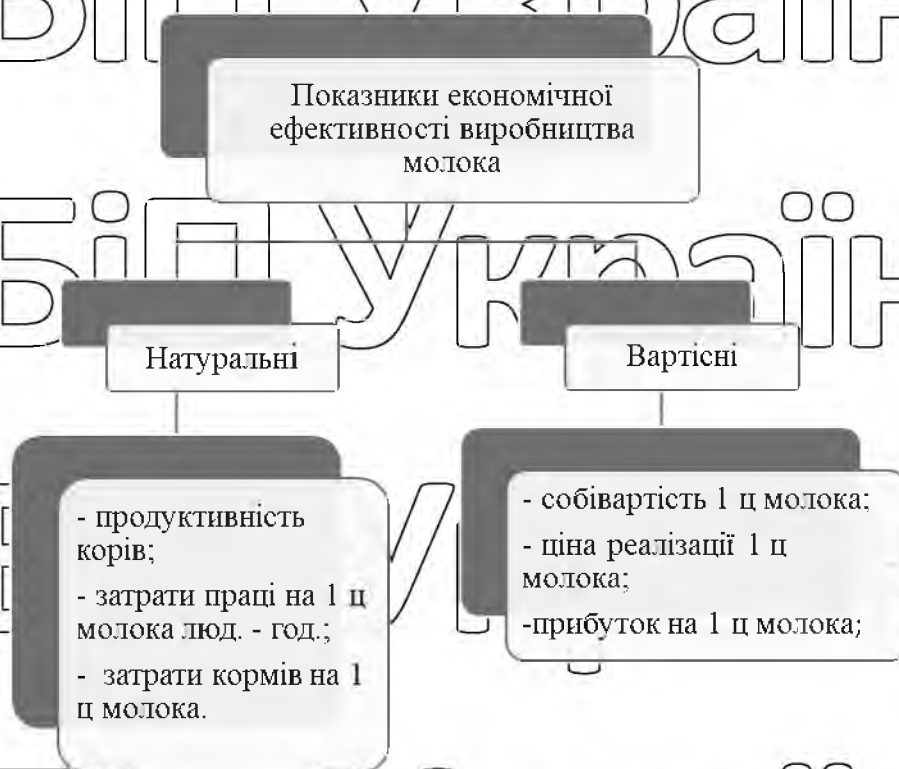

Рис. 1.3. Показники економічної ефективності виробництва молока

Показники економічної ефективності виробництва визначають і порівнюють за окремі роки або в середньому за 3-5 років. Вони визначають ефективність використання землі як основного засобу виробництва, рівень продуктивності праці, тобто ефективність використання трудових ресурсів, капіталовіддачу та капіталомісткість продукції, окупність витрат виробництва, рівень рентабельності виробництва.

Так, продуктивність праці – це здатність конкретної праці виробляти певну кількість продукції чи виконувати певний обсяг робіт за одиницю робочого часу. Вона характеризує рівень ефективної діяльності людини за даний проміжок часу [26].

Продуктивність праці в сільському господарстві визначається за системою показників, що залучає прямі та непрямі (додаткові) показники. Прямі відображають співвідношення між кількістю продукції і робочим часом.

затраченим на її виробництво. Прямі показники поділяють на натуральні й вартісні.

За допомогою натуральних показників визначають рівень продуктивності праці в галузі, що виробляє однорідний вид продукції (зерно, цукрові буряки, молоко тощо). Натуральний показник виміру обсягу валової продукції є найбільш конкретним, бо в цьому випадку не здійснюють переведення продукції в інші одиниці виміру, в результаті чого відсутня умовність розрахунку. Водночас ця система показників не враховує якості виробленої продукції [4].

Отже, в агровиробництві обчислюють такі прямі натуральні показники продуктивності праці: обсяг виробленої продукції (ц, кг, шт.) з розрахунку на 1 люд.-год.; обсяг виробленої продукції (ц, кг, шт.) з розрахунку на середньорічного працівника; затрати праці (люд.-год.) з розрахунку на одиницю виробленої продукції (на 1ц, кг, 1000 шт.).

Розрізняють вартісні показники продуктивності праці: вартість валової продукції у постійних цінах з розрахунку на 1 люд.-год., затрачену в галузі; вартість всієї валової агропродукції з розрахунку на середньорічного працівника. Останній показник відображує не лише рівень продуктивності праці, а й ступінь використання робочої сили протягом року [16].

Усі наведені прямі показники продуктивності праці розраховують тільки в кінці року, коли є кінцеві дані про обсяг валової продукції та затрати праці на її виробництво.

Важливим показником визначення ефективності виробництва молока є обчислення собівартості продукції. Собівартість – це грошовий вираз поточних витрат підприємства на виробництво й реалізацію одиниці продукції. Її обчислюють як відношення витрат підприємства до обсягу виробленої продукції.

Таким чином, собівартість як економічна категорія об'єднує всі витрати підприємства в грошовій формі, відшкодування яких потрібне для здійснення процесу простого відтворення. Вона показує, у що обходиться кожному виробнику виробництво та збут продукції [3].

Величина собівартості різних видів агропродукції визначається в основному рівнем сукупних витрат уречевленої і живої праці.

Залежно від характеру витрат, які включаються у собівартість продукції, в практичній діяльності підприємств розрізняють виробничу і повну собівартість.

До виробничої собівартості відносять витрати, пов'язані з виробництвом та внутрішньогосподарським транспортуванням продукції до місця зберігання.

Крім того, кожний виробник має певні витрати по збуту продукції. Собівартість, яка розрахована з урахуванням витрат по її збуту, називають повною [4].

Базова економічна категорія, на якій тримаються обмінні відносини між виробниками і споживачами – це ціна.

Ціна – це грошовий вираз вартості товару. Вона є однією з найскладніших економічних категорій, бо перебуває під впливом, не тільки закону вартості, а й

усієї системи економічних законів. Тому ціни на агропродукцію виконують особливо важливу роль в економіці держави, тому що впливають на всі базові економічні, політичні і соціальні проблеми [5].

Ринкові ціни динамічні і можуть доволі швидко підвищуватися або знижуватися. При цьому ціна визначається середньою нормою прибутку, яка

встановлює межу рівня витрат виробництва, й під дією закону середньої норми прибутку дає приблизно однакову ефективність різних галузей виробництва.

Якщо в якійсь галузі або виді виробництва внаслідок кон'юнктури ефективність зростає, туди безумовно спрямуються нові капіталовкладення, що сприятиме

розширенню виробництва і, врешті решт, зрівняє його ефективність із такою в інших галузях. Підвищення норми прибутку порівняно з її середньогалузевим

рівнем, зафіксованим у ціні, можливе тільки через зниження витрат виробництва та підвищення споживної якості продукції. Своєю чергою зниження витрат

зумовлює відхилення від середньої норми прибутку, і відновлення її рівня дає зниження ціни [9].

Конкретний механізм та форми відхилення ціни від вартості залежать від характеру виробничих відносин, рівня впливу на ціну попиту й пропозиції

товарів, можливості державного регулювання цін, соціальних чинників. Збільшення попиту призводить до перевищення рівня цін над вартістю, а збільшення пропозиції – навпаки, до зниження ціни порівняно з вартістю. Якщо попит і пропозиція стають збалансованими, то встановлюється ціна рівноваги [10].

Для всебічної оцінки ефективності виробництва та її поглибленого аналізу потрібно також використовувати традиційні показники рентабельності. В них акумулюється вплив усіх факторів – природних, економічних і організаційно-господарських. Одночасно на них суттєво відбивається дія зовнішнього середовища, насамперед тих його ланок, на які сільськогосподарські підприємства не мають будь-якого впливу [3].

Рентабельність показує доходність, прибутковість підприємства. Так, рентабельність – показник економічної ефективності агровиробництва, який свідчить про те, що підприємство від своєї діяльності одержує прибуток [16].

Характеризуючи рентабельність виробництва молока, недостатньо визначити величину прибутку. Потрібно зіставити її з витратами виробництва за допомогою показників, як рівень рентабельності і норма прибутку.

Так, рівень рентабельності визначається з відношення прибутку до повної собівартості реалізованої продукції і виражається у відсотках. Він показує величину прибутку на 1 грн витрат виробництва і показує ефективність їх використання у поточному році. При цьому, кожен відсоток рентабельності відповідає отриманню однієї копійки прибутку з обчислення на 1 грн витрат виробництва [19].

Важливими показниками в обрахунок економічної ефективності є показники валового доходу та прибутку.

Валовий дохід виражає сумарний річний дохід підприємства, організації, отриманий внаслідок виробництва та продажу продукції, товарів та послуг; визначається як різниця між виручкою та матеріальними витратами на виробництво та збут продукції [20].

Так, валовий дохід – вартість продукції, отриманої в процесі виробництва. У результаті господарської діяльності підприємства одержують також чистий дохід, що є частиною вартості продукції після виключення витрат на її виробництво [23].

Прибуток господарств – це реалізована частина їх чистого доходу. Тому маса прибутку агропідприємств не повністю відображує їх внесок у створення чистого доходу суспільства. У сільському господарстві величина прибутку підприємства залежить від кількості та якості реалізованої продукції, її структури, рівня собівартості й фактичних цін реалізації [29].

Таким чином, незважаючи на велику кількість досліджень, питання підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва не втрачає актуальності, особливо впливу чинників, насамперед мікроекономічного рівня, на ефективність виробництва молока. Тому виникає необхідність дальшого аналізу факторів, що зумовлюють кінцеві результати господарювання та обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва й реалізації молока в нинішніх умовах.

1.3. Тенденції виробництва та реалізації молока в Україні в сучасних умовах

Молоко є базовим продуктом харчування та вагомим елементом здорового раціону. Молочна продукція належить до необхідних товарів у споживчому кошику, а витрати на придбання цих товарів складають приблизно 18 % продовольчих витрат населення України.

Сучасний економічний розвиток України визначає молочну галузь однією із пріоритетних складових продовольчої безпеки держави. За підсумками 2020 р.

Україна зайняла 22 місце з виробництва молока у світі [13].

Проте, повномасштабне вторгнення росії в Україну внесло свої корективи і щодо функціонування молочної галузі країни також.

В Україні, за даними Державної служби статистики, станом на початок лютого 2022 року господарства усіх категорій утримували понад 2,7 млн голів великої рогатої худоби (корів – 1,6 млн). Лідерами за кількістю поголів'я великої рогатої худоби у 2021 р. були Хмельницька (123,1 тис. голів), Вінницька (104,8 тис. голів) та Полтавська області (102,3 тис. голів) [15].

Водночас багато сільськогосподарських тварин вирощували у регіонах України, що після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стали зонами бойових дій чи опинилися в окупації (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Динаміка поголів'я великої рогатої худоби за регіонами в яких відбулося найбільше скорочення (прикордонні/окуповані)

Область	Велика рогата худоба			у т.ч. корови			2022 р. до 2020 р. (корови), %
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	
Донецька	49,8	45,9	7,7	26,0	23,7	4,7	18,1
Запорізька	68,6	53,9	16,1	38,3	28,6	9,4	24,5
Луганська	38,4	33,5	19,6	18,8	16,9	10,7	56,9
Сумська	129,4	105,1	90,3	37,4	36,7	49,9	74,0
Харківська	151,9	134,2	79,2	72,2	65,1	38,7	53,6
Херсонська	66,4	57,3	9,1	43,4	37,0	4,8	11,1

Так, у 2022 році порівняно з 2020 роком, спостерігається суттєве скорочення поголів'я ВРХ і, зокрема, корів у Донецькій (на 81,9%), Запорізькій (на 75,5%) та Херсонській (на 88,9%) областях.

Проте, виробництво молока було і залишається одним з основних сегментів тваринництва України.

У минулому 2022 р. лідерами за обсягами виробництва сирого молока стали: Хмельницька (673,2 тис. т), Полтавська (663,2 тис. т), Вінницька (631,1 тис. т), Тернопільська (493,8 тис. т), Житомирська (464,2 тис. т), Черкаська (442,3 тис. т), Львівська (387,5 тис. т), Івано-Франківська (370 тис. т) та Волинська (323,5 тис. т) області. Сумарно, в цих областях було вироблено 57,3% молока від загального валу молока в Україні [15].

Зрозуміло, що найбільше скорочення виробництва молока спостерігалось в охоплених воєнними діями Донецькій (61,8 тис. т), Луганській (73,1 тис. т), Запорізькій (106,3 тис. т) та Херсонській (65,2 тис. т) областях. У 2021 р. херсонські молочарі виробили 237,5 тис. т молока, а донецькі – 144,2 тис. т. [18].

Наразі відсутні дані по обсягах надоїв у Донецькій та Херсонській областях, де тривають бої з російськими окупантами. За попередніми оцінками Держстату, в першому кварталі 2023 р. на територіях України охоплених воєнними діями, було вироблено 3,2% молока від загального валу. Близько 96,8% сировини було вироблено в регіонах, де не відбуваються бойові дії [21].

Нині базовим виробником молока в Україні є господарства населення, які є основними постачальниками молока на молокопереробні підприємства (рис. 1.4).

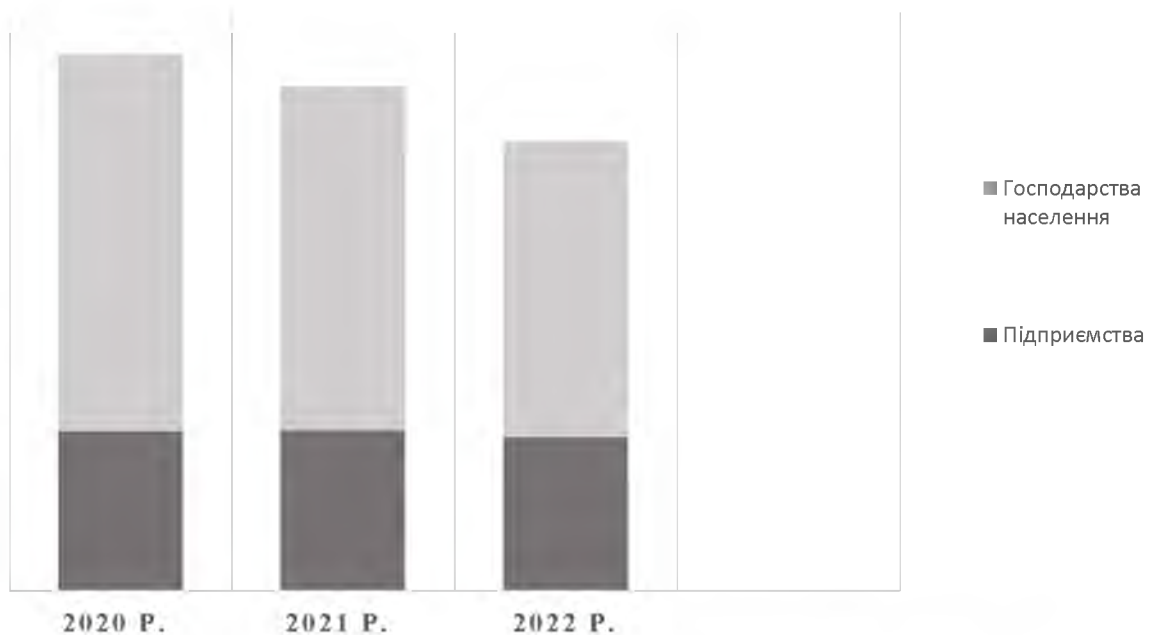

Рис. 1.4. Динаміка виробництва молока в аграрних підприємствах та господарствах населення, тис. т.

За 2022 рік 34,04% усього молока було вироблено агропідприємствами, а 65,96% – господарствами населення.

Загалом у 2022 році було вироблено 7 млн. 767,7 тис. т молока всіх видів, що на 10,9% менше, ніж торік та на 16% менше, ніж у 2020 р. Із них промислові ферми забезпечили 2,64 млн. т молока, що на 4,5% менше, ніж 2021 р., а господарства населення – 5,1 млн. т молока (-13,8%).

Завдяки ефективності роботи молочнотоварних ферм та релігійній бізнесу вдалося мінімізувати втрати промислового молока. Господарства населення були більш чутливими та менш гнучкими, тому виробництво в цьому сегменті скоротилося значно більше.

Зазначимо, що у порів'язанні з 1990-ми роками частка сільськогосподарських підприємств катастрофічно зменшилася від 3:1 до 1:3 відповідно [24].

Наразі також спостерігаємо зниження рівня споживання молока в країні [25]. Головні чинники, через які маємо таку тенденцію: (зниження доходів населення, рівень безробіття, що зростає, негативні наслідки війни і сезонний

чинник – через збільшення цін на енергоносії в зимовий період українці економлять на молочних продуктах. Проте, в різних регіонах країни такий стан може бути протилежно іншим.

Значний вплив на рентабельність виробництва молока здійснює його ціна.

Зазвичай найбільш впливовим чинником змін реальної ринкової ціни товару є обсяг його пропозиції та попиту [47].

Закупівельні ціни на молоко наразі залишаються на 35,5% нижчими, ніж в ЄС, та майже на 10% нижчими, ніж 2021 р.

Зрозуміло, що основною причиною тому є війна росії проти України з усіма зумовленими наслідками. Руїнування ланцюжків реалізації молока-сировини і готової продукції у перші місяці війни, а також руїнування молочнотоварних ферм та молокопереробних заводів спричинило падіння цін на молоко у березні 2022 р. відразу на 4,6 євро/100 кг [49].

Після цього, у період з травня по липень 2022 р., ціна у валюті стабілізувалася на рівні 37,55-37,76 євро/100 кг через нарощення експорту. Проте, підвищення НБУ курсу долара до гривні у липні та подальше її просідання на міжбанку, «вилілося» у просідання ціни на молоко до 32 євро/100 кг. Зрештою ціна почала плавно підніматися вгору на фоні зміцнення гривні та зростання ціни на молоко в гривневому еквіваленті. Як результат, ціна на молоко в листопаді 2022 р. зафіксувалася на рівні 36 євро/100 кг. В березні нинішнього року середня ціна на сире молоко екстрагатунку в Україні складала 35,27 євроцентів/кг [53].

Сире рідке молоко безпосередньо не є об'єктом міжнародної торгівлі, але продукти його переробки, такі як сухе молоко, масло, сири є важливими товарами глобальних торговельних відносин.

Ефективність молочної галузі залежить від ефективності роботи усіх її суб'єктів в ланцюзі «виробництво – переробка – реалізація». Нині на переробку надходить лише 50% виробленого молока.

Таблиця 1.2

ТОП-10 підприємств з дозволом на експорт під час військових дій в Україні

Підприємства	Region
ТОВ «Люстдорф»	Вінницька обл.
ТОВ «Органік Мілк»	Житомирська обл.
ТОВ «Лубенський молочний завод»	Полтавська обл.
ТОВ «Радивилівмолоко»	Сівненська обл.
ТОВ «Тернопільський молокозавод»	Тернопільська обл.
ПрАТ «Ічнянський молочно-консервний комбінат»	Чернігівська обл.
ТОВ «ТЕРРАФУД»	Вінницька обл.
ТОВ «ТЕРРАФУД»	Київська обл.
ПП «Білоцерківська агропромислова група»	Полтавська обл.
ТОВ «МК «Галичина»	Львівська обл.

Проте, станом на сьогодні українська молочна продукція не користується попитом в ЄС, де існують надлишки молока-сировини, а склади забиті біржовими товарами. Крім цього, під тиском операторів місцевого ринку, уряд Польщі впровадив тимчасову заборону на імпорт і транзит сільськогосподарської продукції з України, в тому числі молочної, що додатково ускладнює збут вітчизняним виробникам.

Так, наразі молочний ринок України працює під тиском ряду факторів:

обмежені можливості експорту української молочної продукції через ЄС;

збільшення собівартості виробництва;

скорочення кількості споживачів на внутрішньому ринку;

втрата виробничих потужностей на окупованих територіях;

імпорт молочної продукції з ЄС, в першу чергу сирів;

проблеми з розрахунками зі сторони торговельних мереж;

відсутність дієвого інструменту кредитування галузі;

заморозка окремих державних програм.

Минулий 2022 рік, безумовно, виявився найскладнішим для України та всіх галузей економіки зокрема й молочної. Проте, молочарі зуміли гідно вистояти та, не покладаючи рук, продовжують працювати на перемогу. Попри скорочення обсягів сировини та чисельності поголів'я молочнотоварні ферми виробляють якісне молоко, готову продукцію з якого купують європейські споживачі.

Посилення заходів державної підтримки, зусиль підприємців та опора на міжнародний досвід дасть змогу зберегти продовольчу безпеку України і забезпечити населення високоякісною молочною продукцією в необхідній кількості, знизити імпорт, упровадити передові ресурсозберігаючі технології.

Для українських виробників є потенційна можливість охопити нові міжнародні ринки, але за умови дотримання показників якості продукції та господарювання на своїй землі після здобуття миру через перемогу України.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА В ГОСПОДАРСТВІ

2.1. Організаційно-економічні засади виробництва та реалізації молока в ТОВ «Гнідинці АГРО»

Згідно з даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань дата заснування ТОВ «ГНІДИНЦІ АГРО» – 08.08.2007. Зареєстроване в Україні, 17640, Чернігівська обл., Прилуцький район (до адміністративно-територіальної реформи 2020 р. – Варвинський р-н), село Гнідинці, вул. Шевченка, будинок 11.

Село Гнідинці розташоване на річці Рудка (ліва притока Варви), за 8 км від бувшого районного центру міста Варви та за 38,6 км до теперішнього районного центру м. Прилуки. Так, вказане село, де розміщене наше досліджуване господарство, адміністративно входить до складу Прилуцького району Чернігівської області.

Прилуцький район знаходиться у південній частині Полтавської рівнини, належить до недостатньо вологої агрокліматичної зони. Рельєф в основному рівнинний, розчленований прохідними долинами, балками, ярами. На території району протікають річки басейну Дніпра (Удай, Рудка, Варвиця, Озерянка, Журавка).

Переважають типові чорноземи (84% площі району), лучні дернові, торф'яно-болотні ґрунти. Клімат помірно-континентальний з теплим, іноді жарким літом (середні температури +20, +25), м'якою зимою (середні температури -7). Опадів за рік випадає близько 500 мм.

До складу Прилуцького району входять 280 населених пунктів, які об'єднані в 11 територіальних громад: Прилуцька, Ічнянська міські, Варвинська, Ладанська, Линовицька, Малодівицька, Парафіївська, Срібнянська, Талалаївська селищні та Сухополов'янська і Яблунівська сільські територіальні громади.

Село Гнідині входить до складу Варвинської селищної громади. Загальна площа території громади складає 586,58 км², загальна кількість населення 15003 осіб.

Громада розташована на південному сході Чернігівської області та межує з Срібнянським та Прилуцькими районами Чернігівської області та з Полтавською і Сумською областями.

Відстань від адміністративного центру громади до обласного центру – м. Чернігова – 210 км.

В геоморфологічному відношенні громада лежить у південній частині Полтавської рівнини, належить до недостатньо вологої агрокліматичної зони.

Рельєф ОТГ в основному рівнинний, розчленований прохідними долинами, балками, ярами.

Переважають типові чорноземи, вилугувані і підзолиста лужні дернові, торф'яно-болотні ґрунти. Середній бал – 87.

Площа с.г. угідь – 45148,1 га, в тому числі: рілля – 39616 га, багаторічні насадження – 230,1 га, сіножаті – 2015 га, пасовища – 2987 га, інші – 141 га. Площа лісів – 6727,6 га, площа річок, озер, ставків – 389,6 га.

Досліджуване підприємство спеціалізується на вирощуванні зернових та бобових культур і насінні олійних культур. Суміжні види діяльності: розведення великої рогатої худоби молочних порід, розведення іншої великої рогатої худоби й буйволів та тинії.

Визначальним засобом виробництва сільськогосподарської продукції в агропідприємстві є земля. Земля – це плід природи і тільки в ході виробничої діяльності людей вона стає засобом виробництва. За вірного використання земля не зношується та не виходить з процесу виробництва, а на протилегу її якість покращується.

Структура агроугідь залежить від зональних ознак та характеризує якість землі як засобу виробництва у сільському господарстві. До земель агроугідь

відносять різні за продуктивністю угіддя. Так, у їх складі найбільшу цінність мають рілля та багаторічні насадження.

Розглянемо динаміку складу і структури агроугідь за 2020-2022 рр. у досліджуваному підприємстві (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад і структура сільськогосподарських угідь ТОВ «Гнідинці АГРО»

Угіддя	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2022 р. до 2020 р., %
	га	%	га	%	га	%	
Всього с.-г. угідь	734	100	747	100	767	100	104,5
у т.ч. рілля	702	95,6	705	94,4	718	93,6	102,3
сіножаті	32	4,4	42	5,6	49	6,4	в 1,5 рази

Проаналізувавши дані таблиці 2.1, можемо відмітити, що в досліджуваному підприємстві протягом 2020-2022 рр. не відбулося суттєвих змін

в структурі сільськогосподарських угідь. Так, у 2020 році їх площа становила 734 га, що на 4,5% менше, ніж у 2022 році (767 га). Землі були взяті в оренду.

Найбільшу частку у структурі угідь займає рілля (93,6 % у 2022 р.). Це можна охарактеризувати як високий рівень інтенсивності використання агроугідь в

ТОВ «Гнідинці Агро». Тому, є надзвичайно важливим впровадження відповідних агротехнічних заходів щодо запобігання водній та вітровій ерозії

грунтів для поліпшення їх якості.

Разом із землею в сільському господарстві досить важливим фактором виробництва є праця. Так, виразниками здатності до неї є трудові ресурси.

Загалом, трудові ресурси – це є частина здатного до праці населення, що

Трудові ресурси - це частина працездатного населення, яка володіє фізичними, розумовими знаннями, здібностями та навичками, які є потрібними для виконання корисної діяльності.

Проаналізуємо в динаміці за 2020-2022 рр. забезпеченість досліджуваного підприємства трудовими ресурсами (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка наявності трудових ресурсів в ТОВ «Гнідинці-АГРО»

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р., %
Середньорічна чисельність працівників, осіб	42	41	46	109,5
у т.ч. рослинництва	19	21	22	115,8
тваринництва	23	20	24	104,3

Згідно з аналізом (табл. 2.2) можна сказати, що середньорічна чисельність працівників у досліджуваному підприємстві за 2020-2022 рр. збільшилась на 9,5%. Така тенденція спостерігається як у рослинництві (збільшення працівників на 15,8% у 2022 р. порівняно з 2020 р.), так і в тваринництві (на 4,3% у 2022 р. порівняно з 2020 р.).

Основний капітал підприємства виступає матеріально-технічною основою виробництва, базою його вдосконалення та розвитку.

Цей процес діється як шляхом нарощування потенціалу основного капіталу, так і за допомогою підвищення ефективності його використання. Економічно вигіднішим є, звичайно, збільшення часу роботи устаткування, абсолютне завантаження наявного парку, кваліфікований догляд за його роботою тощо.

Економічна ефективність функціонування основного капіталу являється складовою наслідку використання всіх виробничих ресурсів господарства. Визначаючи економічну ефективність основного капіталу користуються системою вартісних та натуральних показників. Зокрема, визначають капіталовіддачу, капіталоозброєність, капіталомісткість тощо.

Так, визначимо забезпеченість основним капіталом та ефективність його використання у досліджуваному підприємстві (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка забезпеченості та ефективності використання основного капіталу в
ТОВ «Гідинці-Агро»

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р., %
Вартість валової продукції, тис. грн.	32681,26	35704,59	34212,88	104,7
Вартість оборотного капіталу, тис. грн.	54220,1	49448,0	0,95	110,3
Вартість основного капіталу, тис. грн.	17565,1	18362,6	35425,9	в 2 рази
на 1 га с.г. угідь	23,9	24,6	46,2	в 1,9 рази
на 1 середньорічного працівника	418,2	447,9	770,1	в 1,8 рази
Капіталовіддача, грн.	1,86	1,94	0,97	52,2
Капіталомісткість, грн.	0,54	0,51	1,04	в 1,9 рази
Норма прибутку, %	0,95	0,21	0,08	X

Проаналізувавши дані таблиці 2.3 зазначимо, що вартість основного капіталу в досліджуваному підприємстві протягом 2020-2022 рр. зросла в 2 рази.

Це пов'язане з придбанням у 2022 році нової техніки (зокрема, жатки, комбайни, John Deere тощо), а також з суттєвими витратами на ремонт сільськогосподарської техніки. Щодо показників ефективності використання основного капіталу, то маємо відмітити, що в динаміці капіталовіддача має тенденцію до зниження (на

47,8%), а капіталомісткість підвищилась у 2022 році порівняно з 2020 р. в 1,9 рази, що є негативним для виробництва. Більше затрачаємо основного капіталу, а виробляємо менше продукції. Маємо зниження норми прибутку на 0,87 пункти.

Все це свідчить про зниження ефективності використання основного та оборотного капіталу та зниження прибутковості підприємства. Проте, на це впливали в 2022 р. незалежні від господарства обставини та ситуації, пов'язані з воєнними діями на території всієї України і Чернігівської області, зокрема.

Для повнішої характеристики економічних умов господарства необхідно визначити його спеціалізацію. Вона значно впливає на розміри підприємств та їх підрозділів. Раціональне розміщення і спеціалізація сільського господарства є важливим чинником інтенсифікації виробництва, показує, яка галузь чи

виробництво яких продуктів переважає в господарстві. Її рівень визначають за товарною продукцією.

Отже, спеціалізація підприємства – це переважний розвиток однієї або кількох галузей у виробництві товарної продукції [1].

Спеціалізація сільськогосподарських підприємств безперервно розвивається, та є об'єктивною передумовою будь-якого виробництва, забезпечує підвищення його ефективності й продуктивності праці.

Визначимо спеціалізацію досліджуваного підприємства (табл. 2.4).

Проаналізувавши дані таблиці 2.4 відмітимо, що загальна кількість грошових надходжень від товарної продукції у досліджуваному господарстві у 2022 році порівняно з 2020 роком збільшилась в 1,29 рази.

За рахунок продукції тваринництва в 1,3 рази та за рахунок продукції рослинництва в 17 разів. Зокрема, підприємство збільшила виробництво кукурудзи на зерно та молока.

Таблиця 2.4.
Структура грошових надходжень від реалізації товарної продукції
ТОВ «Гнідинці-АГРО»

Показники	2020 р.		2022 р.		2022 р. до 2020р., %
	тис. грн	%	тис. грн	%	
Кукурудза на зерно	126,5	0,30	2184,71	3,90	в 17 разів
Насіння соняшнику	1767,85	4,10	x	x	x
<i>Всього по рослинництву</i>	<i>1894,35</i>	<i>4,40</i>	<i>2184,71</i>	<i>3,90</i>	<i>115,33</i>
Велика рогата худоба	4604,25	10,70	5004,98	9,00	108,7
<i>Молоко</i>	<i>36521,26</i>	<i>84,90</i>	<i>48395,76</i>	<i>87,10</i>	<i>в 1,33 рази</i>
<i>Всього по тваринництву</i>	<i>41125,51</i>	<i>93,60</i>	<i>53400,74</i>	<i>96,10</i>	<i>в 1,3 рази</i>
Разом по рослинництву і тваринництву	43019,86	100,00	55585,45	100,00	в 1,29 рази

Загалом, досліджуване підприємство має напрям спеціалізації молочне скотарство, а також займається вирощуванням кукурудзи на зерно (рис. 2.1).

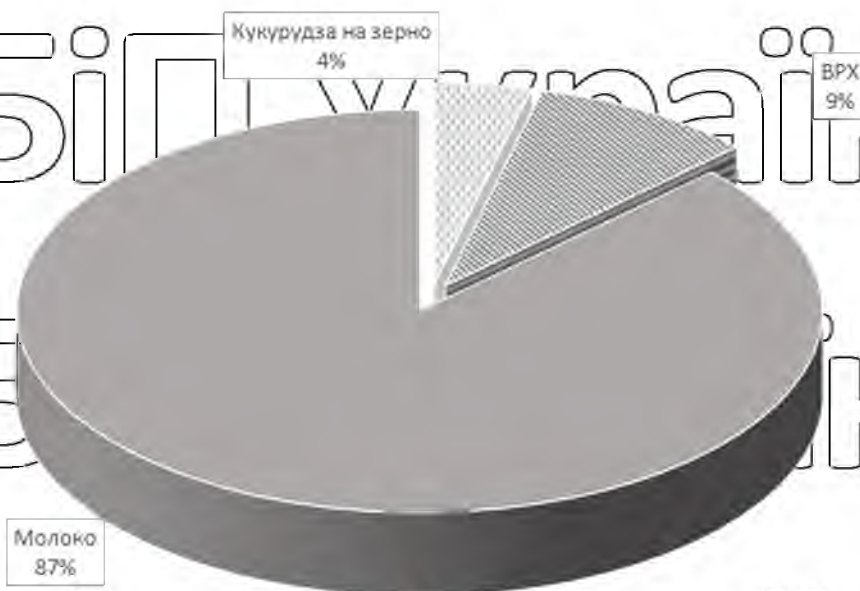

Рис. 2.1 Структура грошових надходжень від реалізації господарської продукції ТОВ «Гнідинці-АГРО» за 2022 р.

Повний корисний ефект від використання наявних у господарстві ресурсів відображає економічна ефективність підприємства.

Зробимо аналіз результатів господарської діяльності ТОВ «Гнідинці-АГРО» Чернігівської області (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка базових показників господарської діяльності
ТОВ «Гнідинці-АГРО» за 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р., %
Виручка від реалізації, тис. грн.	44350,10	80225,20	57893,90	130,5
Вартість валової продукції, тис. грн.	32681,26	35704,59	34212,88	104,7
Виробнича собівартість, тис. грн.	34781,90	43675,80	58923,50	в 1,7 рази
Прибуток, тис. грн.	8801,70	21483,70	13065,00	в 1,49 рази
у т.ч. на 1 га с.-г. угідь	11,99	28,76	17,04	142,1
на 1 працівника	209,56	523,99	284,06	135,6
на 1 грн. виробничих витрат	0,25	0,49	0,22	88,0
Чистий прибуток, тис. грн.	6849,4	14530,4	7297,4	106,5
у т.ч. на 1 га с.-г. угідь	9,33	19,45	9,51	101,9
на 1 працівника	163,08	354,40	158,64	97,3
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	35548,4	53741,5	44327,3	126,1

Рівень рентабельності, %	24,76	36,57	16,28	X
--------------------------	-------	-------	-------	---

Аналізуючи дані табл. 2.5 можемо відмітити, що на сьогодні підприємство є прибутковим. Так, прибуток в 2022 р. порівняно з 2020 р. збільшився в 1,49 рази, чистий прибуток збільшився на 6,5% відповідно. Рентабельність, хоч і має тенденцію до зниження в 2022 р. порівняно з 2020 р. на 8,48 пункти, проте, становить 16,28% (2022 р.). Що визначає наше підприємство як рентабельне з достатньо вдалою політикою реалізації продукції в складний час війни.

Загалом, проведений аналіз стану й використання виробничих ресурсів ТОВ «Гнідинці-АГРО» свідчить про наявний потенціал та ефективне використання їх у досліджуваному підприємстві, незважаючи на низку негативних тенденцій, які мають місце на сьогодні в сфері вітчизняного агровиробництва та реалізації продукції.

2.2. Динаміка виробництва та реалізації молока

Молочна галузь займає важливе місце в економіці будь-якої країни із забезпечення населення продуктами харчування першої необхідності за відповідного рівня наявного поголів'я молочного стада та ефективності виробництва молока.

Найскладнішим для України загалом і молочної галузі зокрема, виявився, безумовно, 2022 рік. Молочарі зуміли гідно вистояти та й продовжують працювати на перемогу. Попри скорочення обсягів сировини та чисельності поголів'я молочнотоварні ферми виробляють якісне молоко, готову продукцію з якого купують європейські споживачі. Тож далі в магістерській кваліфікаційній роботі проаналізуємо динаміку виробництва молока в досліджуваному аграрному підприємстві (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка виробництва молока в ТОВ «Гнідинці АГРО»

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2022 р. до 2021 р., %
Поголів'я ВРХ, голів	1542	1520	1498	97,15
в т.ч. на 100 га с.-г. угідь	210,08	209,48	195,31	92,97
Поголів'я дійних корів, гол	704	682	614	87,22
Валове виробництво молока, ц	44451	50185	48632	109,41
Реалізовано молока, ц	43357	49018	47660	109,92
Продуктивність 1 гол., кг	6314,1	7358,5	7920,52	125,44
Рівень товарності, %	97,54	97,67	98,00	X

Аналізуючи дані табл. 2.6 відмітимо, що в досліджуваному господарстві відбулося скорочення поголів'я молочного стада у 2022 р. порівняно з 2020 р. на 2,85%. Хоча валове виробництво збільшилося на 9,41% відповідно. Що говорить про підвищення продуктивності корів за досліджуваний період на 25,44%. Рівень товарності становить 98%. Частина молока (2%) залишають на власні потреби, а все інше реалізують переробним підприємствам.

Для детальнішого аналізу зобразимо графічно динаміку зміни продуктивності та поголів'я корів (рис. 2.3).

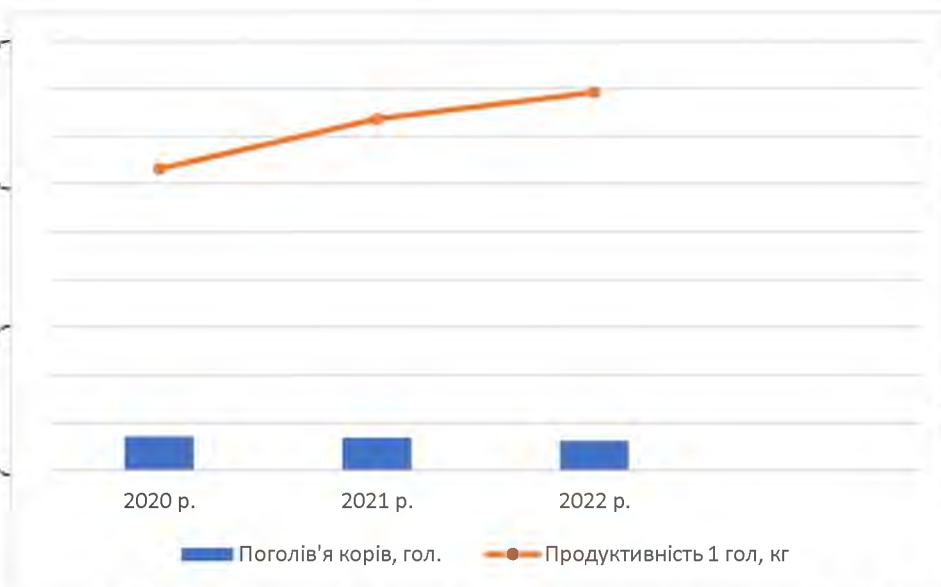

Рис. 2.3. Динаміка поголів'я та продуктивності молочного скотарства в господарстві

Так, за даними рис. 2.3 можемо зробити висновок, що безпосередньо на зміну валового виробництва молока впливає продуктивність та кількість поголів'я дійних корів.

Проаналізуємо, які з вказаних факторів найбільшим чинном мають вплив на валове виробництво в нашому досліджуваному підприємстві (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Вплив факторів на зміну валового виробництва молока у

ТОВ «Гнідинці-АГРО» за 2020-2022 рр.

Показники	2020 р.	2022 р.	Відхилення (+, -)
Поголів'я корів, гол.	704	614	-90
Удій молока від 1 гол., кг	6314,1	7920,5	1606,4
Валове виробництво молока, ц	44451	48632	4181
Валове виробництво молока при поголів'ї 2022 р. / продуктивність 2020 р., ц		38768,6	x
Зміни валового виробництва молока, ц, за рахунок:			x
поголів'я корів		-5682,4	x
продуктивності корів		9863,4	x

Проаналізувавши вплив факторів (табл. 2.7) на зміну валового надою молока в ТОВ «Гнідинці-АГРО» відмітимо, що за досліджуваний період відбулося підвищення валового надою молока на 4181 ц. На цей факт найбільше

вплинуло підвищення продуктивності корів, що підвищило валовий надій на 9863,4 ц. А зменшення поголів'я знизило валовий надій молока на 5682,4 ц. Так, використання високопродуктивних корів молочного стада економічно вигідніше, ніж нарощування чисельності поголів'я. Тобто, підприємство має йти й надалі інтенсивним шляхом розвитку.

2.3. Ефективність виробництва та реалізації молока в господарстві

Для стабільного економічного зростання галузі молочного скотарства та забезпечення населення молочною продукцією, необхідно постійно здійснювати заходи з підвищення ефективності виробництва, покращення якості молочної продукції і зниження її собівартості.

Собівартість виробництва молока надзвичайно важливий показник, що визначає економічну ефективність його виробництва. Її рівень залежить від різних факторів, а саме від рівня продуктивності молочного стада, собівартості кормів і їх витрат на 1 ц молока тощо.

Для виявлення причин, що вплинули на підвищення собівартості молока в досліджуваному підприємстві проаналізуємо структуру витрат на виробництво молока (табл. 2.8).

Таблиця 2.8
Структура собівартості виробництва молока в ТОВ «Гнідинці-Агро»

Стаття витрат	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2022 р. до 2020 р., %
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Виробнича собівартість молока, всього	17098,7	100	25859,3	100	29941,3	100	в 1,8 рази
Прямі матеріальні витрати	13338,4	78,0	20295,4	78,5	21119,2	70,6	в 1,6 рази
з них: корми	10763,2	62,9	18085,2	69,9	16905,3	56,5	в 1,6 рази
паливо і мастильні матеріали	820,5	4,8	971,7	3,8	1943,7	6,5	в 2,4 рази
решта прямих матер. витрат	1754,7	10,3	1238,5	4,8	2270,2	7,6	в 1,3 рази

Прямі витрати на оплату праці	1711,4	10,0	2031,5	7,9	3632,6	12,1	в 2,1 рази
Інші прямі та загальнопромислові витрати	2048,9	12,0	3532,4	13,7	5189,4	17,3	в 2,5 рази
з них: відрахув. на соц. заходи	354,5	2,1	812,6	3,1	788,5	2,5	в 2,2 рази
амортизація	109,7	0,6	909,5	3,5	1254,6	4,5	в 21 раз
оплата послуг сторонніх організацій	1482,1	8,7	150,4	0,6	788,8	2,5	53,2
решта загальнопромислових витрат	102,6	0,6	1659,9	6,4	2357,5	7,8	в 23 рази
Собівартість реалізованого молока	32814,1	x	42296,1	x	39666,7	x	120,9
Витрати на збут	1396,7	x	996,4	x	688,3	x	49,3

Вивчення структури собівартості продукції дає змогу з'ясувати економічне значення окремих елементів витрат і основні фактори, під впливом яких формуються їх рівень і динаміка. Для встановлення причин зміни рівня собівартості молока, вивчимо фактори, які впливають на неї (табл. 2.9).

Таблиця 2.9
Собівартість молока та вплив факторів на її формування у досліджуваному підприємстві

Показники	2020 р.	2022 р.	Відхилення (+;-)
Витрати на 1 корову, грн.	24287,9	48764,2	24476,3
Продуктивність, кг	6314,1	7920,5	1606,4
Собівартість 1 ц, грн	384,7	615,7	231,0
Собівартість 1 ц при витратах 2022 р. і продуктивності 2020 р., грн.		772,3	X
Зміни собівартості 1 ц, грн:			
у т.ч. за рахунок витрат виробництва		387,6	X
продуктивності		-156,6	X

Аналіз даних (табл. 2.9) дозволив зробити висновки, що виробничі витрати на 1 дійну корову за досліджуваний період збільшилися на 24476,3 грн. Удій молока від 1 корови збільшився на 1606,4 кг у 2022 році порівняно з 2020 р.

Також зросла собівартість 1 ц молока на 231 грн, що є негативним явищем.

Щодо факторів впливу на зміну собівартості молока, то можемо відмітити, що за рахунок збільшення виробничих витрат, собівартість 1 ц молока зросла на

387,6 грн, а за рахунок підвищення продуктивності спостерігаємо зниження собівартості на 156,6 грн. Таким чином, для зменшення собівартості 1 ц молока досліджуваному господарству потрібно зменшувати виробничі витрати на 1 голову худоби.

Підвищення ефективності виробництва є надзвичайно важливим для кожного підприємства. Це зумовлено багатьма факторами:

1) збільшення об'ємів продукції за умов обмеженості ресурсів буде сприяти повнішому задоволенню потреб населення в продуктах харчування;

2) якщо ефективно використовувати трудові та матеріальні ресурси, то це сприятиме зниженню витрат виробництва, що в свою чергу впливатиме на рівень роздрібних цін на продовольство;

3) підвищення ефективності виробництва забезпечить зростання прибутків підприємства.

Ми вже виявили, що в досліджуваному господарстві економічну ефективність молочної виробництва підвищувати інтенсивним шляхом.

Так, економічна ефективність інтенсифікації виробництва молока характеризується системою таких основних показників: витрати кормів на 1 ц молока; собівартість 1 ц молока; ціна реалізації 1 ц молока; прибуток з розрахунку на 1 ц молока і на 1 корову; рівень рентабельності виробництва молока.

Проаналізуємо економічну ефективність виробництва молока в досліджуваному господарстві (табл. 2.10).

Так, у збільшенні виробництва молока та підвищенні ефективності виробництва, суттєве місце належить науково обґрунтованому перспективному плануванню основних напрямків розвитку молочного скотарства. Таке планування тісно пов'язане з поглибленням спеціалізації аграрного виробництва. Проаналізувавши показники економічної ефективності

інтенсифікації виробництва молока, відмітимо, що виробничі витрати на 1 голову підвищилися в 2 рази у 2022 році порівняно з 2020 роком. Причиною

такого зростання, головним чином, є надзвичайно нестабільна і критична ситуація в країні та стрімке здорожчання засобів виробництва.

Таблиця 2.10

Динаміка рівня інтенсивності та економічної ефективності інтенсифікації

виробництва молока в ТОВ «Гнідинці-АГРО»

Показники	2020 р.	2022 р.	2022 р. до 2020 р., %
Поголів'я корів, гол.	704	614	87,2
Валовий надій молока, гол.	44451	48632	109,4
Витрати виробництва, тис. грн.	17098,7	29941,2	в 1,8 рази
Реалізовано молока, ц	43357	47666	109,9
Собівартість реалізації молока, тис. грн.	32814,1	39666,7	120,9
Прибуток, тис. грн.	3707,2	8729,1	в 2,4 рази
Виручка від реалізації молока, тис. грн.	36521,3	48395,8	132,5
Виробничі витрати на 1 гол., тис. грн.	24,3	48,8	в 2 рази
Продуктивність 1 корови, кг	6314,1	7920,5	125,4
Повна собівартість 1 ц молока, грн.	756,8	832,3	110,0
Ціна реалізації 1 ц молока, грн.	842,3	1015,4	120,6
Прибуток на 1 ц молока, грн.	85,5	183,2	в 2,1 рази
Рівень рентабельності, %	11,3	22,0	X

Проте, результат інтенсифікації дає змогу зробити висновок, що продуктивність 1 корови у 2022 році порівняно з 2020 роком підвищилася на 25,4%. Що відзначається ефективним використанням ресурсів досліджуваного підприємства. За досліджуваний період збільшився прибуток на 1 ц молока в 2,1 рази у 2022 році. Також зріс рівень рентабельності на 10,7 пункти. Тому, можемо сказати, що в 2022 році рівень економічної ефективності у господарстві підвищився за рахунок інтенсифікації молочного скотарства.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОКА

3.1. Інноваційні технології в молочному скотарстві

Досвід господарювання в аграрній сфері розвинутих країн світу беззаперечно доводить, що інноваційна діяльність агропідприємств, яка спрямована на розробку і впровадження ефективних інноваційних технологій є надзвичайно важливою в підвищенні ефективності господарювання [42].

Як переконливо доводить багаторічний досвід господарювання в аграрній сфері у розвинутих країнах світу, саме інноваційна діяльність сільськогосподарських підприємств, спрямована на розробку і впровадження ефективних інноваційних технологій, є визначальною причиною формування конкурентоздатності аграрного сектору.

Тому, перш початковим завданням стає побудування ефективних механізмів стимулювання й розвитку інноваційних процесів у галузі, що будуть орієнтуватися на комерціалізацію результатів наукових напрацювань та досліджень і отримання найбільших ефектів від впровадження інноваційних технологій в агропромисловому комплексі.

Зважаючи на нинішні тенденції створення та розповсюдження використання підприємствами дешевших замінників натурального молока при переробці на готові продукти, виробники його змушені шукати шляхи, щоб функціонувати, тому дальший розвиток молочного скотарства варто вести в напрямку впровадження інноваційних технологій.

Це сприятливо відобразиться на збільшенні обсягів виробництва, підвищенню продуктивності праці, покращенню якості продукції та звичайно, її конкурентоспроможності.

Перехід на інноваційний тип розвитку розглядається як практичне впровадження у виробництво інновацій, націлених на досягнення і підвищення прибутковості виробництва високоякісного молока [36].

Орієнтація на інноваційний тип розвитку тваринництва ставить за мету збільшення виробництва високоякісної молочної продукції для забезпечення населення країни й збільшення її експорту за рахунок застосування комплексу інноваційних факторів (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Напрямки інноваційного розвитку молочного скотарства

Найбільш трудомістка з тваринницьких галузей – молочне скотарство. Вказана особливість пов'язана з біологічними ознаками молочної худоби, чисельністю операцій з догляду за нею, забезпеченням тваринам необхідного рівня годівлі і отриманню продукції.

До реформування аграрного сектора економіки, інновації в тваринництві спрямовувалися, в основному, на елементи технологічних процесів: утримання тварин, годівля тварин, доїння, прибирання та утилізація гною [33].

Нині потрібен комплексний підхід до впровадження не тільки технологічних інноваційних прийомів, а й економічних.

Для підвищення надоїв, а, отже, майбутніх прибутків, тварини мають утримуватися в комфортних умовах. Комфорт тварин означає, що високопродуктивна корова впродовж 24 годин має перебувати в оптимальних для себе умовах утримання. Не слід обмежувати природну активність корови протягом дня: поїдання корму, напування, відпочинок, жування корму. Корова відчувається добре за трьох таких основних умов: – сухі, м'які, зручні бокси

(стійло) для відпочинку; – свіже повітря і прохолода; – необмежений підхід до корму і води [32].

Якщо мієне для відпочинку зручне, корови можуть лежати до 14 годин на добу. Якщо ж тварина змушена лежати на бетоні, то цей час значно скорочується.

Численні дослідження свідчать, що корови, які тривалий час стоять, менш продуктивні, ніж ті, що відпочивають за бажанням. Коли корови лежать, діють різні чинники, які сприяють підвищенню їхньої продуктивності:

- більш інтенсивний синтез слини стабілізує рН у рубці, що попереджує такі типові хвороби високопродуктивних корів, як субклінічний ацидоз рубця або ламініт;

- циркуляція крові у вимені корови, що лежить більша, ніж у вимені корови, що стоїть. При цьому синтез молока збільшується на 8,0%.

- зменшується навантаження на суглоби та ратиці. У корови, що лежить ратиці підсихають краще і, як наслідок, ріг їх стає твердішим. Впровадження екологічно безпечних і технологічно безвідходних технологій передбачає:

- застосування нових систем інтенсивного кормовиробництва; ефективного використання кормових ресурсів;

- впровадження систем з механізації, електрифікації, автоматизації та комп'ютеризації виробничих процесів на тваринницьких фермах [31].

У технології виробництва молока провідними чинниками є система і спосіб утримання худоби. У скотарстві можуть застосовуватися наступні системи утримання корів: стійлово-пасовищна з літнім табором або без нього, стійлово-вигульна з активним моціоном (або без нього, тобто із звичайними вигульними майданчиками), з кормовигульними дворами, а також цілорічна стійлова, тобто безвигульна.

Найбільш перспективна в промисловому молочному скотарстві – стійлово-табірно-пасовищна система, а при високому рівні інтенсифікації виробництва – стійлова система з однотинною годівлею протягом року.

Окрім правильного утримання, важливе значення має система доїння молочного стада. Сучасний стратегічний напрям – це переведення доїння із стійлових приміщень в доїльні зали при безприв'язному утриманні тварин або утриманні їх на автоматичних прив'язях. Тут можна досягти вищої продуктивності і забезпечити отримання якісного молока. Такий перехід більш витратний, але багато господарств саме так вирішують ці проблеми. В даний час в Україні впроваджено доїльні установи типу «Ялинка», «Паралель» та «Карусель» [24].

Ключовими зонами установки «Карусель» є місця входу і виходу тварин з «каруселі»; в цьому плані найкраще себе зарекомендувала установка від DeLaval з «інтелектуальними» воротами позиціонування.

Деякі зарубіжні фірми вже мають сучасні роботизовані доїльні системи. Роботи Galaxy, Astonaut, Zenith, Merlin – це перспективні установи для доїння корів в автоматичному режимі. [20].

Вони забезпечують процес доїння корів без участі людини. Досвід експлуатації свідчить про те, що така технологія в основу якої покладено мотиваційне доїння, коли тварина сама приходить на установку, в строки, зумовлені її фізіологічною потребою, позитивно впливає на молочну продуктивність корів. Нині в Європі уже працює понад 10 тис роботизованих доїльних систем. У Німеччині щороку будують або реконструюють близько 3000 корівників, з яких 250-400 облаштовують таким обладнанням [12].

Для досягнення максимального ефекту від годівлі необхідно створити програму-раціон, що буде включати тільки якісні корми, і чітко виконувати всі пункти цієї програми. Щоб створити таку програму, залучаються кваліфіковані спеціалісти, які на основі дослідження кормової бази та можливостей окремого підприємства, розробляють індивідуальну систему годівлі як для телят, так і для дорослих корів окремо. Особливо важливим є правильний режим годівлі в перші години народження телят вперше випоюють молозивом через 30-60 хвилин після народження, поки вони перебувають у профілакторії родильного

відділення. Саме в цей час організм тварин здатний найкраще засвоювати імуноглобуліни, які забезпечують захист від захворювань. З третього дня життя і до двох-трьох місяців у телят настає молочний період, коли їх переводять з профілакторія у відкриті бокси, для зміцнення імунітету. У цей період тварин вигодовують якісними заміниками незбираного молока та стартерним комбікормом, спеціально розробленим для телят, для запуску рубця та максимального засвоєння поживних речовин [11].

Правильне вирощування ремонтного молодняку – запорука успішного бізнесу. Якщо щоденні прирости живої ваги телят будуть хоча б на 100 г менші від норми, то в майбутньому доросла корова навіть при правильній годівлі щоденно буде давати менше на 2 літри молока, а це багатомільйонні втрати для підприємства.

Перші 100 днів після отелення є найважливішими для молочних корів – це так званий період роздоювання. Втрати молока через незбалансовану годівлю при першому роздоюванні вже неможливо буде компенсувати в майбутньому. Чим вищі надой молока в ці дні, тим більше молока корова дасть за всю лактацію.

Таким чином, інноваційна діяльність за умов стрімкого розвитку конкурентного середовища та нестійких позицій тваринницького, а особливо молочного комплексу, є базою для забезпечення прибутковості виробництва молока у підприємствах, фермерських та домашніх господарствах України. [22]

Політика держави в галузі тваринництва повинна спрямовуватися на підтримку досліджень в сфері інноваційних технологій і їх різнобічне освоєння.

Нині в Україні використання інноваційних технологій та інноваційних засад управління виробництвом є запорукою для виводу галузі тваринництва, а саме молочного скотарства, з передкризового стану.

Наразі функціонує потужна індустрія, що пропонує нові рішення для технічного оснащення ферм. Міжнародний пошуковий портал KOMPASS подає перелік з 245 фірм, що здійснюють проектування, виробництво, постачання обладнання для молочних ферм на території України [8].

У сучасному виробництві молока використовується 74 види машин спеціального призначення, з яких лише 25 % виробляється в Україні [7].

Серед провідних іноземних виробників обладнання для молочних ферм – GEA (Німеччина), DeLaval (Швеція), Boumatic (Бельгія), Afimilk (Ізраїль), Lemmer Fullwood (Німеччина), Happel (Німеччина), Bou-Matic (США), Strangko (Данія), Fullwood (Велика Британія) та ін.; вітчизняних – група компаній «Брацлав».

Ці компанії виготовляють різні види обладнання для технологічних процесів утримання та обслуговування худоби в умовах молочної ферми, в т.ч. різноманітні типи установок для доїння корів [16].

Витрати на такі високотехнологічні технічні засоби для доїння можуть становити до 70 % від вартості обладнання для ферми [8].

Також до розробки інноваційних продуктів для молочного скотарства активно залучається венчурний бізнес. Серед понад 100 приватних компаній у галузі BI (Business intelligence) для аграрного сектору такі стартапи, як Stellapps (програмне забезпечення для управління фермами), BovControl (аналітика та прогнози за допомогою штучного інтелекту для Big Data обчислень), AAD (діагностика захворювань), Connecterra (моделі розведення тварин), TL Biolabs (передбачення на основі геномної біоінформатики) вже є впливовими гравцями на ринку IT продуктів для молочних ферм.

Впровадження новітніх технологій дає змогу власникам оптимізувати процеси утримання та використання тварин, управління стадом, знизити ризики захворювань, результативно управляти ресурсами та гарантувати ефективне ведення молочного скотарства.

Однак з досвіду функціонування молочних ферм, переведення тварин із прив'язної на безприв'язну систему утримання, внаслідок впливу фактору стресу, може спричинити збільшення чисельності травмованих тварин, пошкоджень конит, підвищення захворюваності, безплідності, зменшення надоїв та передчасне вибракування їх із стада [7].

Вказані наслідки виникають при недотриманні технічних умов до проектування, будівництва і експлуатації ферм з безприв'язним утриманням корів та призводять до зниження рентабельності виробництва молока.

Наразі в племінній (активній) частині популяції основних молочних порід (українські чорно- та червоно-рябі молочні, голштинська) великопромислове виробництво молока із залученням інноваційних технологій вирощування і використання корів організовано лише в 61 підприємстві (25,1%), які утримують 47,8 тис. корів (52,2%) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Господарсько-корисні ознаки корів молочних порід України за різних технологій їх утримання та використання

Категорія підприємств	Кількість std. од.	Враховано корів, голів		Надій, кг	Вироблено молока, тис. т	Тривалість використання корів, лактацій	
		всього	у т.ч. в середньому в одному стаді				
Українська чорно-ряба							
Молодні комплекси	31	25253	814	7858	198,44	2,80	
Ферми традиційною технологією	3	125	3486	276	5890	203,71	3,47
Міжгрупова різниця (+, -)	-	-	538	1968	-5,27	-0,67	
Українська червоно-ряба							
Молодні комплекси	21	13608	648	6457	87,87	3,21	
Ферми традиційною технологією	3	49	9811	198	6119	60,03	3,64
Міжгрупова різниця (+, -)	-	-	450	338	27,84	-0,43	
Голштинська							
Молодні комплекси	9	8949	994	7350	69,22	2,74	
Ферми традиційною технологією	3	8	1222	153	6914	8,45	3,32
Міжгрупова різниця (+, -)	-	-	841	821	60,77	-0,58	
		Всього					
		50					

Молочні комплекси	61	47810	819	7350	351,4	2,92
Ферми традиційною технологією	3	182	45619	209	6307	287,7
Міжгрупова різниця (+; -)	-	-	610	1043	63,7	-0,41

Середнє поголів'я корів на фермі у цій групі підприємств становить 819 гол. (від 300 до 2800 корів), навантаження на працівника ферми – від 8 до 30 гол., оператора машинного доїння – 30-75 корів.

Майже половина досліджуваного поголів'я корів (45,6 тис. гол., 48,8 %) все ще перебуває у вигляді малочисельних стад (40-250 гол.) на фермах із традиційною технологією прив'язного утримання та доїння у доїльне відро. Середнє навантаження корів на одну доярку становить 25-30 гол., на одного працівника цих ферм – 4-7 гол. Валове виробництво молока підприємствами, де впроваджено елементи інноваційних технологій, сягало 351,4 тис. т (55,0 %), що перевищує відповідний показник ферм із традиційною технологією вирощування і використання корів на 63,7 тис. т.

Встановлено, що базовим чинником збільшення валового виробництва молока за умов запровадження сучасних технологій є зростання рівня молочної продуктивності корів.

Так, середній надій на 1 корову, що утримувались на молочних комплексах, за 305 днів останньої закінченої лактації становив: по українській чорно-рябій молочної породи – 7858 кг, червоно-рябій – 6457, голштинській – 7735 кг; що більше від аналогічного показника господарств з традиційною технологією на 1968, 338, 821 кг відповідно.

У середньому по породах перевищення молочної продуктивності корів, що вирощують на молочних комплексах, становило 1043 кг. При цьому визначено зниження показника тривалості господарського використання корів у господарствах із впровадженими інноваційними технологічними рішеннями.

У середньому по племінному поголів'ю всіх досліджуваних порід тривалість господарського використання корів, що утримувались за традиційною технологією, становила 3,33 лактації, а на молочних комплексах – 2,92 лактації. Скорочення тривалості використання корів із підвищенням рівня механізації та зміни технології їх утримання сягало 0,41 лактації (125 днів). З розрахунку на одну корову недоодержано 3013,5 кг молока, або майже 16,5 тис. грн чистого доходу від його реалізації.

За різних умов експлуатації значно змінюється частка повновікових корів, що вибраковуються із стада. У наших дослідженнях частка корів, що вибраковувались з господарств із високим рівнем технологій утримання, становила 42,7 %. Натомість на фермах із традиційною технологією цей показник був 26,9 %. Різниця становила 15,8 в.п.

Ще однією характерною особливістю молочних комплексів є високий рівень технології заготівлі, приготування й роздавання кормів та організації їх згодовування. Результатом цього є стрімке зниження частки первісток, що вибули із стада внаслідок захворювань органів травлення, до рівня 4,3 %, або на 6,6 в.п. менше порівняно із традиційною технологією

Введення новітніх технологічних рішень промислового виробництва молока має забезпечити збільшення надходжень від збуту молока за рахунок підвищення продуктивності корів, а також цін реалізації продукції з огляду на високу її якість. З розрахунку на 1 ц реалізованого молока, прибуток індустріальних комплексів у 2,3 рази перевищуватиме результат за традиційного виробництва.

Показники ефективності підприємств галузі значно підвищуються із зниженням рівня механізації виробничих процесів [13].

Зокрема, застосування машинного доїння корів дає змогу власнику підвищити продуктивність праці операторів машинного доїння та рівень молочної продуктивності корів, знизити витрати електроенергії [18].

Отже, на сучасному етапі до інноваційного процесу в племінному молочному екотарстві залучено чверть племінних господарств з утримання найчисельніших спеціалізованих молочних порід, де зосереджено понад 50% поголів'я племінних корів цих порід.

У малочисельних стадах використовують традиційні технології догляду та вирощування корів. В умовах молочних комплексів із підвищеним рівнем комфорту тварин, реалізації системи обліку зоотехнічних показників та їх аналізу здійснюється селекційне удосконалення порід у напрямі посилення молочної продуктивності та придатності вимені корів до машинного доїння та тривалості господарського використання, що є необхідною передумовою адаптації тварин до умов утримання та експлуатації, зниження рівня вибракування корів за цими ознаками та подовження терміну застосування їх у стаді.

Разом із тим наразі певних збитків та зменшення ефективності виробництва господарства індустріального типу можуть зазнавати внаслідок травматизму тварин при недогриманні технічних умов до проектування, будівництва та експлуатації ферм з безприв'язним утриманням корів. Таким чином, впровадження новітніх технологічних рішень промислового виробництва молока в умовах великопромислових господарств України забезпечує покращання фізіологічних показників здоров'я і відтворювальної здатності корів, збільшення кількісних та якісних показників їхньої продуктивності, зменшення витрат ресурсів на виробництво продукції в натуральному і грошовому вимірах, підвищення конверсії кормів, що гарантує дохідність, прибутковість і рентабельність галузі.

Подальший розвиток господарств з розведення спеціалізованих молочних порід великої рогатої худоби має спрямовуватись як на створення економічно вигідних тварин, так і на залучення інноваційних технологій їх утримання, годівлі й експлуатації.

Проте, на сьогодні, перешкодами, які гальмують розвиток інноваційної діяльності в молочному скотарстві, є:

- слабка науково-дослідницька база, невідповідність підприємств до освоєння нових розробок, інформації про нові технології і ринки збуту;

- дефіцит коштів, невизначеність та високі економічні ризики й досить тривалі в часі терміни окупності інвестиційних проєктів;

- низька платоспроможність сільськогосподарських виробників;
- неможливість впровадити інноваційні розробки в застарілу

матеріально-технічну базу;

- відособленість виробників молока від підприємств, що випускають науково-технічну продукцію, і від провайдерів, що здійснюють її реалізацію;

- відсутність прозорого ринку інноваційних розробок, а також суттєве відставання молочної галузі з освоєнням інновацій.

Для того щоб зміцнити свої конкурентні позиції щодо виробництва продукції аграрним підприємствам потрібно використовувати інноваційні розробки: вдосконалювати виробничі технології, які в подальшому знайдуть своє відображення в підвищенні якості одержаної продукції, та зниженні витрат.

Значна частина сільськогосподарських підприємств все ж таки зорієнтована на запровадження інновацій у своїх виробництвах.

Для того щоб агровиробники запровадили якісь інноваційні розробки, їм для цього потрібно належним чином забезпечити себе різними видами ресурсів. Як правило, сільськогосподарські підприємства не є інноваційними розробниками, такими як правило виступають наукові установи, або безпосередні виробники матеріально-технічних засобів. Наскільки буде ефективно запровадження інновацій для сільськогосподарських товаровиробників насамперед залежить від того який буде супровід їх в подальшому. Тобто який нагляд за ними буде коли вони почнуть використовуватись на практиці. Які складові інфраструктури

будуть задіяні в інноваційному процесі, сюди можна віднести підприємства, установи, служби, що формують інфраструктуру, яка в подальшому і буде забезпечувати інноваційний розвиток аграрного виробництва. До секторів інфраструктурного забезпечення інноваційної діяльності підприємств можна виділити наступні складові (рис. 3.2.).

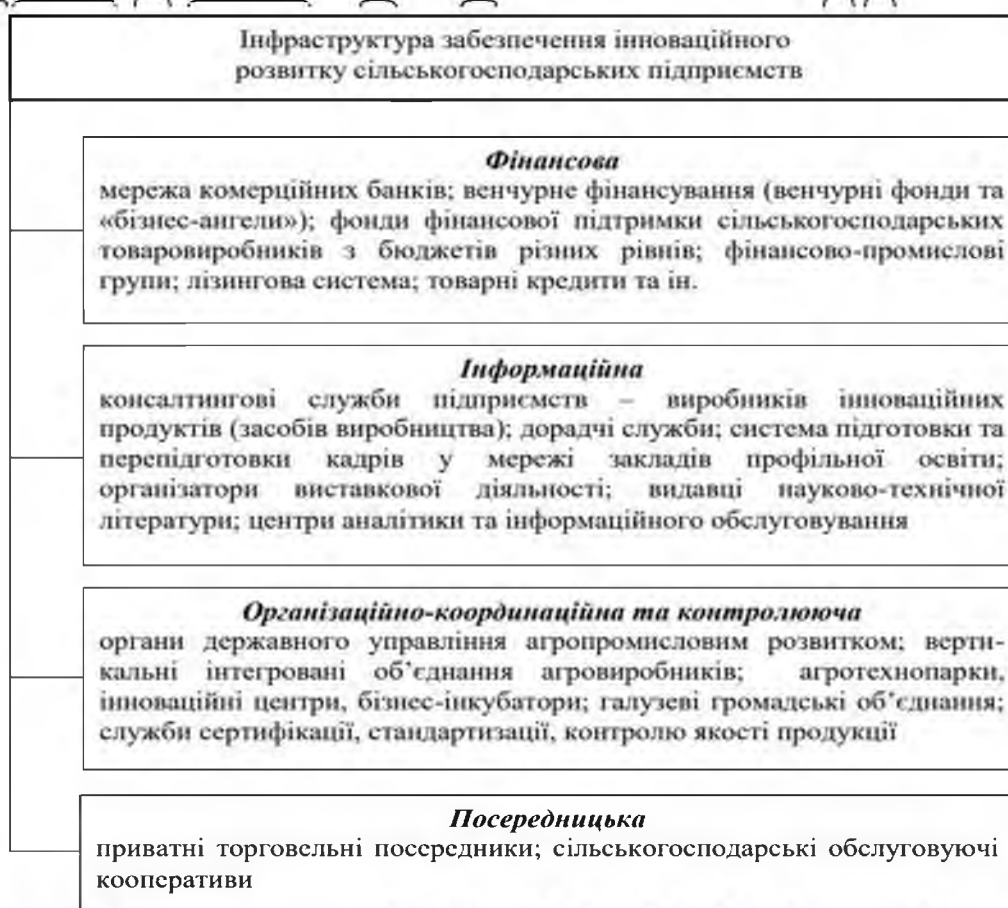

Рис. 3.2. Складові та ключові елементи інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств

На даний час спостерігається інтерес до запровадження інновацій лише зі сторони великих агрохолдингів, або підприємств що входять в їх структуру. Саме діяльність таких підприємств визначає масштаби та результати інноваційного розвитку сільського господарства України. Вони орієнтуються насамперед на власні джерела фінансування, що й дає підстави для віднесення фінансово-промислових груп до основних елементів інфраструктурного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Для того щоб сільськогосподарські підприємства в подальшому розвивали молочну галузь, вона повинна стати прибутковою.

На сьогодні дана галузь не є настільки рентабельною, але і не збитковою, щоб можна було здійснювати розширене відтворення.

Одержаних коштів є достатньо лише щоб відбувався процес простого відтворення, така ситуація притаманна для малих а також середніх сільськогосподарських підприємств. Та не зважаючи на позитивні тенденції в галузі молочного скотарства, ситуація залишається критичною, однією із

причин, яка стримує розвиток молочного виробництва, насамперед є низька

інвестиційна привабливість даної галузі в порівнянні із іншими галузями сільського господарства. Тому однією з умов щодо покращення ситуації в молочній галузі є вибір іншого шляху розвитку, а це залучення інвестицій, які

дадуть змогу здійснювати інноваційні перетворення в галузі. Тобто підприємства

повинні вибрати інноваційно-інвестиційний шлях розвитку для даної галузі.

Для цього потрібно сформувати відповідну програму, яка б включала в себе поточне та перспективне планування для розвитку даної галузі. При умові переходу виробництва продукції молочного скотарства на інноваційно-

інвестиційний шлях розвитку першочергового значення набуває розробка

програми щодо поточного та перспективного планування. Вона, могла б здійснюватись в наступній послідовності (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Формування програми для інноваційно-інвестиційного забезпечення виробництва продукції молочного скотарства

Для того щоб відбувся інноваційно-інвестиційний розвиток молочної галузі повинні бути використанні певні науково-методичні рекомендації. Наявність важливим фактором впливу на розвиток галу можуть бути заходи з державного регулювання (рис. 3.4):

Рис. 3.4. Участь держави в інвестиційному процесі інноваційного розвитку виробництва продукції молочного скотарства

Інвестиції в базисні нововведенні розпочнуть, або прискорять ріст виробництва молока, збільшать його ринкову частку одночасно замінивши застарілі технології виробництва та реалізації, зменшать затрати на її створення.

Цей процес індексує покращення нововведень, та залучення нових інвестицій у інноваційні проекти галузі молочного скотарства, та збільшить обсяги виробництва молока у результаті чого з'явиться нова конкурентоспроможна продукція. Це і дасть можливість до зростання робочих місць, та покращення добробуту в обсягах споживання продукції молочного скотарства

Потенційних інвесторів насамперед хвилює питання щодо окупності інвестицій в молочному бізнесі. Тривалий термін окупності і негативні тенденції в молочному скотарстві є тим сигналом щоб переосмислити стратегію і тактику державної підтримки даної галузі в напрямку переорієнтації економічної політики та підтримки саме інвестиційних рішень аграрних підприємств.

Важливим аспектом розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах (фермерські, агрохолдинги та ін.) України є державна підтримка і сприяння шляхом бюджетного фінансування державних цільових програм, в яких мають вказуватись чіткі умови підтримки: термін і обсяг фінансування; вказані виконавці; податкові канікули; відповідальність сторін, термін здачі об'єкта в експлуатацію, очікувані результати господарювання тощо.

Державні цільові програми мають функціонувати на умові укладеного договору між владними відповідними структурами і суб'єктами підприємництва. Доцільність запровадження таких цільових програм, як свідчить практика, повинна бути науково обґрунтована, чітко визначені результати від її впровадження, окреслено коло виконавців, визначено обсяги та терміни фінансування, запроваджена відповідна звітність та публічне оприлюднення результатів програми [2, с. 199].

Управління виробництвом молока у сільськогосподарських підприємствах України необхідно спрямовувати на запровадження інноваційних методів організації розширеного відтворення та відновлення молочного скотарства, активне використання запропонованих чинників (концентрації виробництва, підвищення продуктивності корів, зменшення собівартості молока, поліпшення його якісних параметрів та ін.) підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності молочного скотарства.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

3.2. Напрями підвищення ефективності виробництва та реалізації молока в умовах воєнних дій

Надзвичайно важливим аспектом у підвищенні ефективності виробництва та реалізації молока для підприємств на сьогодні є всебічне врахування воєнних дій та їх наслідків на території України.

Так, загалом, нині у прифронтових та деокупованих регіонах попит на молоко починає дещо відновлюватися, а отже, найбільш імовірно, ціна молока повертатиметься на рівень до 24 лютого 2022 р. Не виключено, що через низку сукупних причин ціна молока може рости надалі.

Водночас зрозуміло, що ситуація на молочному ринку залежатиме найперше від подій на фронті, а також можливості відновлення і поживлення експорту.

У структурі українського аграрного експорту молоко та молочні продукти у 2020/21 роках займали приблизно 0,8%. Цей ринок оцінили в \$172 млн [21].

Експорт молочної продукції з України був налагоджений на 107 ринків. Основні імпортери – Європа (41,8%), країни Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) (17,4%), країни Азії (14,8%) та Близького Сходу (10,9%) [54].

Молочні господарства та молокопереробні підприємства протягом перших місяців повномасштабного вторгнення росії в Україну були вимушені подекуди повністю чи частково зупинити свою роботу.

Але протягом квітня 2022 р., коли багато українських територій були звільнені від російських окупантів, молочники почали налагоджувати нові ланцюги продажів та експортних каналів збуту, а також відновлювати зовнішню торгівлю молочними продуктами.

Так, досвід показав, що українські виробники і переробники молока попри війну в Україні можуть самостійно задовольнити потребу людей у такій продукції на внутрішньому ринку. За словами експертів Співки молочних підприємств України, вони не відповідають суті поняття «товари критичного

імпорту», оскільки в достатній кількості виробляються українськими товаровиробниками.

Зрештою, за інформацією Комітету з питань аграрної та земельної політики ВРУ, загальний експорт українських молочних продуктів за квітень 2022 року становив 5,6 тис. т, що лише на 21% менше, ніж у квітні 2021 році.

При цьому морські порти у Чорному й Азовському морі залишаються заблокованими російською армією, а отже, експорт переорієнтовується на нові альтернативні шляхи через західний кордон України.

Більше того, виникли проблеми з імпортом молочної продукції в Україну, тому багато молочних підприємств переорієнтуються на внутрішній ринок і готові замінювати імпорт молочної продукції найближчим часом. Так, у квітні в Україну імпортували на 62% менше молочних продуктів, ніж за аналогічний період минулого року.

Молочні господарства будь-якого розміру, які опинилися в зоні активних бойових дій та окупації після 24 лютого, зіткнулися з низкою проблем.

Руїнування інфраструктури ферм та загибель тварин

Через обстріли, авіаудари багато виробничих та офісних приміщень були зруйновані або значно пошкоджені.

Багато тварин на фермах загинули через ураження кулями, уламками бомб, снарядів, мін, гранат. Також є свідчення, що кози гинули через критичні стреси від гучних вибухів.

Через проблеми з доставкою та приготуванням кормів багато тварин померли з голоду, а деякі через вимушені зміни раціону та доїння отримали безповоротні зміни здоров'я, що просто відтерміновує їх вибраковування.

Крім того, молочні фермери зазначають, що після звільнення окупованих територій доводиться просто збирати тварин із ферм, які розорелися.

Нестача кормів та вимушені зміни раціонів

Низка регіонів були заблоковані російськими окупантами, тому через загрози життю працівників не було можливості просто підвозити корми для тварин.

Більше того, багато фермерів зіштовхнулися з тим, що не вдавалося здійснити оплати за корми, а відтак були перебої в постачанні складових раціону.

Виникала потреба скоригувати раціони тварин на фермах. У деяких випадках фермери хотіли навіть не те щоб зберегти продуктивність корів, а навпаки – зменшити її та перейти з 3-разового на 2-разове доїння.

Брак ветеринарних препаратів та деззасобів

У багатьох молочних господарствах у «гарячих регіонах» швидко закінчувалися власні запаси медикаментів та засобів для дезінфекції.

Закупити та тим більше провезти їх через російські блокпости й під обстрілами було майже нереально, відтак з'явилися інші супутні проблеми.

Хвороби великої та дрібної рогатої худоби

Фермери мали обмежений доступ до корівників для забезпечення догляду та своєчасного доїння корів.

Зрештою, вони зіштовхнулися з низкою проблем зі здоров'ям тварин через неможливість проводити належну ветеринарну діагностику та лікування поголів'я на окупованих територіях. Відтак піде багато часу на те, щоб оздоровити стадо.

Зірвані ланцюги постачання, переробки та продажів

У перші місяці повномасштабного вторгнення росії ведення молочного бізнесу в Україні буквально було заблоковане – зірвані ланцюги постачання, зокрема й між фермою, молочним заводом та торговельною мережею, відбулося блокування експорту.

У багатьох регіонах були проблеми з перенаправленням об'ємів молока. Особливо гостро це відчули в Чернігівській і Сумській областях.

Господарства тижнями були змушені роздавати чи навіть утилізувати молоко, бо просто не мали можливості доставити на переробні підприємства.

Окремі заводи ще продовжували працювати в регіонах, незважаючи на екстремальні умови, але до низки господарств їхні молоковози не могли доїхати через обстріли, зруйновані дороги та блокування російськими військовими населених пунктів.

При цьому станом на середину травня 2022 року майже третина молокопереробних підприємств досі не змогла відновити свою роботу. Виробництво та схеми продажу налагодили близько 70% таких компаній в Україні.

Знищення документації

Офіси та виробничі будівлі агрофірм у багатьох районах були використані російськими окупантами як штаби чи місця стоянок, при цьому могла бути знищена документація та офісна техніка цих господарств.

Тепер найближчим часом фермерам доведеться відновлювати втрачену та пошкоджену інформацію, аби працювати надалі.

Заміновані землі та коригування сівозміни

Сотні гектарів сільгоспугідь в українських областях, де пройшла російська армія, усіяні вибухонебезпечними предметами. Більше того, в ООН назвали Україну однією з найбільш замінованих країн світу.

На очищення полів від цих «слідів» російської війни знадобиться багато часу, тому в найближчому майбутньому великі площі земель просто не зможуть бути використані під посіви сільгоспкультур або як пасовища для тварин.

Відтак молочні господарства змушені оперативнo коригувати сівозміну з урахуванням попередників, зміщених термінів сівби, наявності посівного матеріалу та створення нормальної кормової бази для тварин у нових умовах.

Управлінські проблеми воєнного стану

Після 24 лютого 2022 року молочним підприємствам доводиться працювати відповідно до нових вимог воєнного стану.

Відтак треба знати, що змінилося у системі обов'язкових платежів, що робити у випадку, коли когось із працівників мобілізували, що таке бронювання працівників, як правильно оформляти нових працівників з-поміж вимушено

переселених осіб чи навіть як обліковувати вихідну та вхідну гуманітарну допомогу.

Також багато постраждалих внаслідок повномасштабного вторгнення росії підприємців змушені оцінювати обсяги руйнувань, втрат і збитків на своїх господарствах. Отже, для цього їм потрібен чіткий алгоритм взаємодії з державними органами, на які покладена така функція.

Нестача обігових коштів

Молочні підприємства в окупації, як було зазначено раніше, у зонах бойових дій та навіть після звільнення також мають величезні проблеми з обігом коштів.

Більше того, протягом визначеного періоду багато з них не мали можливості скористатися будь-якими фінансовими програмами банків чи державними програмами підтримки сільгоспвиробників.

Отже, у багатьох агрофірм, які спеціалізуються на розведенні сільгосптварин, наразі немає можливості повністю або частково закупити всі необхідні ресурси – корми, ветпрепарати, засоби для дезінфекції тощо.

Саме тому на гуманітарній допомозі таким господарствам акцентують увагу багато профільних спілок, громадських організацій та інших бізнес-спільнот.

Таким чином, з огляду на ситуацію, що склалася після 24 лютого 2022 року, в молочному бізнесі можна очікувати на такі тенденції:

Українські молочні господарства потребують підтримки як на рівні держави та з боку недержавних інституцій, так і на міжнародному рівні

Молочний бізнес зосередиться на вирішенні своїх найбільш пріоритетних поточних проблем

Собівартість виробництва молока зростатиме через низку факторів

Ціна молока зростатиме з огляду на загальносвітові тенденції

Молоко та молочні продукти мають стати одним із векторів гарантій продовольчої безпеки України та світу, а отже, громади і держави мають збільшити закупівлі вітчизняної молочної продукції

Купівельна спроможність українців знизиться через економічну кризу, пов'язану з російською агресією, тож виробники молочної продукції мають врахувати при плануванні своєї діяльності скорочення попиту

Молочні підприємства різних масштабів дедалі частіше дивитимуться в бік створення доданої вартості та переробки своєї продукції

Осучаснення виробничих потужностей та глобальний перехід на високі міжнародні молочні стандарти допоможе українським виробникам швидше інтегруватися на міжнародних ринках.

3.3. Перспективи розвитку органічного виробництва молока

Органічне молочне тваринництво – це особливий вид бізнесу, що передбачає виробництво молока з мінімізованим вмістом шкідливих речовин і високою якістю, що задовольняє екологічним вимогам, гуманним по відношенню до тварин та природи. Виробництво органічного молока наразі стало одним із драйверів розвитку молочного тваринництва України, яке є системо-утворюючою галуззю сільського господарства, що, у свою чергу, відкриває нові можливості для бізнесу та ставить перед ним нові виклики. [66]

Специфіка органічного тваринництва полягає в наступному:

При виробництві органічного продукту харчування обов'язково треба дотримуватись таких умов [58]:

на полі – заборонено використання синтетичних добрив, пестицидів, гербіцидів, інших штучних речовин та ГМО, стимулювання росту та кількості продукції;

у тваринництві – заборонено використання гормонів росту, лактації, генно-модифікованих кормів та синтетичних домішок у корми. Забороняється утримувати тварин у не гуманних умовах;

при переробці продукції – заборонено використання синтетичних домішок:

консервантів, стабілізаторів, барвників, ароматизаторів, покращувачів смаку.

Розбіжною особливістю органічної молочної продукції є її висока маржинальність, проте це досить серйозний виклик, який виробникам молока за традиційними технологіями треба ще зуміти прийняти та реалізувати [42].

Задля ефективного запровадження та розвитку органічного виробництва молока потрібні освоєння сучасних органічних технологій, за відсутності яких у виробників можуть виявлятися ризики, виникати фінансові труднощі.

В таких умовах виникає закономірність подальшого вдосконалення технологічних рішень виробництва високоякісних продуктів харчування, зокрема молока на фермах, і нових проєктних рішень із них. Варто зауважити,

що є досить суттєві розбіжності у технології виробництва молока за традиційної та органічної систем сільського господарства.

Розглянемо основні відмінності між традиційним та органічним молочним скотарством (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Відмінності між традиційним та органічним молочним скотарством

Показники	Традиційне скотарство	Органічне скотарство (розпорядження ЄС № 834/2007)
Породи та походження	Розводять високопродуктивні спеціальні породи та помісі залежно від мети виробництва	Розводять вирощених лише у органічних підприємствах тварин. Підтримується різноманітність порід, що особливо перебувають під загрозою зникнення. Використовуються переважно нечисленні місцеві породи при чистопородному розведенні.
Утримання тварин (будівлі та вигони)	Застосовується закон захисту тварин (правила утримання тварин)	Застосовуються виняткові правила щодо гуманного утримання тварин / Обмеження за поголів'ям та високі вимоги до приміщень (заборона скупченості, вимоги до величини приміщень залежно від віку та статі тварин, заборона на прив'язне утримання)
Годівля	Використовуються збалансовані раціони із застосуванням таких кормових добавок, як корми тваринного походження, ферменти, стимулятори росту, синтетичні амінокислоти тощо.	Використовуються наскільки можна корми власного виробництва, раціони складаються з урахуванням біологічних особливостей тварин (наприклад, у годівлі жуйних не застосовуються корми тваринного походження). Не використовуються синтетичні кормові добавки, амінокислоти, стимулятори росту.
Догляд за тваринами та поводження з ними	Управління зростанням та розвитком, при необхідності профілактика захворювань шляхом проведення щеплень. Згідно з інструкцією із застосування ліків витримується час, після якого можна використовувати продукцію від даної тварини	Жодної профілактики у вигляді застосування хімічних препаратів (виключення: лише 2 випадки ветеринарного лікування на рік) час невикористання продукції від тварини після застосування медикаментів подвоюється. Обмеження втручання у організм тварини (знерожування тощо. буд.)

Дані таблиці 3.2. свідчать, що органічне молочне скотарство суворо регламентовано та висуває більш високі вимоги щодо годування, утримання та догляду за тваринами.

Відповідно до основних принципів органічного сільського господарства технології утримання великої рогатої худоби (ВРХ) при вирощуванні органічної тваринницької продукції повинні базуватися на таких основних принципах [4]:

– система утримання – стійлово-пасовищна влітку та стійлово-вигульна взимку, стійлова система не допускається;

– спосіб утримання – безприв'язний, невеликими технологічними групами, корів – у секціях із боксами для відпочинку, молодняку – у секціях із боксами або без боксів; прив'язний спосіб утримання худоби не допускається.

Таким чином, розробка та вжиття комплексу державних заходів щодо розвитку органічного виробництва сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства, зростанню його експортного потенціалу, поліпшенню стану внутрішнього продовольчого ринку та фінансово-економічного становища суб'єктів господарювання в сфері агробізнесу України.

В 2019 року нарешті було прийнято закон про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. Протягом п'яти років громадська спілка «Органічна Україна», до якої входять виробники органічної продукції, працювала над тим, щоб був закон саме в максимально наблизеній до європейських вимог редакції. За основу якого взято регламенти ЄС, Харчового кодексу (Codex Alimentarius) та інші нормативно-правові акти, пов'язані з розвитком органічного сільського господарства. У документі реалізовано основні вимоги до виробництва органічного молока, пов'язані з використанням адаптованих та стійких до захворювань порід корів, їх природним відтворенням, забезпеченням оптимальних санітарно-гігієнічних показників їхнього вмісту.

Крім того, вводиться заборона на застосування агрохімікатів, пестицидів, антибіотиків, стимуляторів росту тварин, гормональних препаратів, за винятком дозволених чинним законодавством, та загалом розмежування та відокремлення процесів виробництва органічного молока від виробництва молока, що не відноситься до цієї категорії [35].

Державна підтримка виробників органічного молока, добровільне підтвердження відповідності виробництва, внесення таких виробників до єдиного державного реєстру органічної продукції та особливе маркування такого молока дадуть нові можливості розвитку цього сектора.

Закон діє, але все ще не працює на повну силу. Є багато нюансів, які треба вирішити [3].

Обсяги реалізованої української органічної молочної продукції на внутрішньому ринку України за 2021 р. відтворено на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Обсяги реалізованої української органічної молочної продукції на внутрішньому ринку України, 2021 р.

Вважаємо, що в повоєнний період одним із пріоритетних напрямків розвитку органічного сільського господарства є формування конкурентоспроможної галузі молочного скотарства та нарощування виробництва молока, що відповідає вимогам та стандартам якості органічної продукції.

Розвиток цього напрямку створює сприятливі умови як підвищення прибутковості аграрного виробництва з допомогою високих відпускних цін реалізації та насичення внутрішнього ринку якісними продуктами харчування, так охорони навколишнього середовища проживання і збереження біорізноманіття та екосистем. Це має бути особливий вид бізнесу, що передбачає виробництво молока з мінімізованим вмістом шкідливих речовин і високою якістю, що задовольняє екологічні вимоги, гуманні по відношенню до тварин і природи.

Відмінною особливістю органічної молочної продукції є її висока маржинальність, проте це досить серйозний виклик, який виробникам молока за традиційними технологіями потрібно зуміти прийняти і реалізувати.

На сьогоднішній день обсяг світового виробництва сертифікованого органічного молока, за даними дослідницької компанії Ecovia Intelligence, від загального обсягу виробництва складає близько 1%.

Проте, експерти впевнені, що виробництво органічного молока має великі перспективи. Найбільше органічного молока виробляють у США, Китаї та Німеччині [4].

Як свідчать результати досліджень науковців, що витрати виробництва органічного молока, зазвичай, вищі проти традиційним виробництвом загалом у 1,5 разу [5]. Це пов'язано з додатковими витратами на натуральні корми, оренду землі та загалом відокремлення виробництва органічної продукції від виробництва продукції, що не належить до такої. При цьому ціна органічного сирого молока в середньому на 30% вище, ніж традиційного, а різниця в роздрібній торгівлі може досягати 50%, тому споживання органічних молочних продуктів значною мірою залежить від купівельної спроможності населення, що, своєю чергою, впливає на споживання молочної продукції [30].

В системі якості Organic контролюється весь процес виробництва: починаючи від заготівлі кормів для годівлі корів та закінчуючи упаковкою продукту, що йде на полиці магазинів.

Обмеження при отриманні молокосировини стосуються:

1. Лікарські препарати. Не допускається застосування гормональних та ветеринарних препаратів, антибіотиків. (Існують норми, які визначають часовий період на протязі якого не потрібно використовувати молоко для споживання та переробки, якщо тварина проходить курс лікування навіть гемоопатичними препаратами).

2. Іонізуюче випромінювання. Заборонено застосування іонізуючого випромінювання для обробки продуктів, що вживаються для харчування, а також сировини рослинного або тваринного походження.

3. Розташування господарства. Поблизу виробничих підрозділів нічого не винні розташовуватися джерела забруднення довкілля, об'єкти промислової діяльності, і навіть території, де відбувається інтенсивне ведення сільського господарства (подібні норми застосовуються і при обладнанні пасовища та сінокосів).

Особливості при виробництві:

1. Обладнання, що використовується на органічному виробництві, має проходити ретельне очищення від різних забруднень, якщо раніше воно використовувалося не в органічному виробництві (крім того повинно дотримуватися чітко всі санітарно-гігієнічні норми догляду за тваринами, очищення обладнання повинно здійснюватися відповідними засобами, які мають органічну основу).

2. Упаковка, яка використовується при виробництві органічного продукту, повинна відповідати нормам та забезпечувати якість, безпеку та безпеку протягом усього терміну придатності. Матеріали, з яких виконана упаковка, мають бути дозволені контакту з харчовими продуктами.

3. Практикується вільний випас тварин, а в стійловий період – вигул на протязі 3-4 годин на добу.

4. Виготовлені молокопродукти характеризують коротким терміном зберігання.

Вважаємо, що основними проблемами виробництва органічного молока в Україні є:

1. Відсутній ринок органічного молока (відповідно відсутні нормативно-правові акти, які його регулюють, інфраструктура і т.п.).

2. Не має економічно-обґрунтованого бізнес-плану виробництва органічного молока та його переробки.

Незважаючи на безліч стримувальних факторів розвитку органічного сільського господарства в Україні на державному рівні вже вжито заходів в першу законодавчого характеру. Створення законодавства у цій галузі

забезпечить подальший розвиток галузей рослинництва та формування галузі тваринництва, що ґрунтуються на принципах органічного сільського

господарства. Зокрема, розвиток виробництва органічної продукції на базі молочних ферм з орієнтацією на експорт готової продукції є перспективним напрямом для України, тому що попит на органічне молоко у світі зростає і ціна

залишається високою, незважаючи на зниження рівня цін на звичайне молоко.

Таким чином, перспективи розвитку виробництва органічного молока в Україні відкривають не тільки нові можливості для молочного тваринництва країни, а й ставлять перед аграрним сектором нові цілі, досягнення яких

сприятиме сталому розвитку молочної галузі, зниження кількості неякісної, фальсифікованої продукції та підвищення попиту та споживання молока та молочних продуктів.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Молочні продукти є надзвичайно цінними та незамінними продуктами у харчуванні людини. Тому, виробництво молока є надзвичайно актуальним та перспективним.

Дослідження теоретико-методичних аспектів ефективності аграрного виробництва надало можливість розкрити суть ефективності сільськогосподарського виробництва та виявити її особливості при виробництві молока, а також обґрунтувати систему показників ефективності виробництва молока.

Спируючись на проведений аналіз господарської діяльності досліджуваного ТОВ «Гнідинці-АГРО» Прилуцького району Чернігівської області ми дійшли таких висновків:

1. Визначальним засобом виробництва сільськогосподарської продукції в агропідприємстві є земля. В досліджуваному підприємстві протягом 2020-2022 рр. не відбулося суттєвих змін в структурі сільськогосподарських угідь. Так, у 2020 році їх площа становила 734 га, що на 4,5% менше, ніж у 2022 році (767 га). Землі були взяті в оренду. Найбільшу частку у структурі угідь займає рілля (93,6 % у 2022 р.). Це можна охарактеризувати як високий рівень інтенсивності використання агроугідь в ТОВ «Гнідинці Агро». Тому, є надзвичайно важливим впровадження відповідних агротехнічних заходів щодо запобігання водній та вітрової ерозії ґрунтів для поліпшення їх якості.

2. Середньорічна чисельність працівників у досліджуваному підприємстві за 2020-2022 рр. збільшилась на 9,5%. Така тенденція спостерігається як у рослинництві (збільшення працівників на 15,8% у 2022 р. порівняно з 2020 р.), так і в тваринництві (на 4,3% у 2022 р. порівняно з 2020 р.).

3. Вартість основного капіталу в досліджуваному підприємстві протягом 2020-2022 рр. зростає в 2 рази. Це пов'язане з придбанням у 2022 році нової техніки (зокрема, жатки, комбайни, John Deere тощо), а також з суттєвими витратами на ремонт сільськогосподарської техніки. Щодо показників

ефективності використання основного капіталу, то маємо відмітити, що в динаміці капіталовіддача має тенденцію до зниження (на 47,8%), а капіталомісткість підвищилась у 2022 році порівняно з 2020 р. в 1,9 рази, що є негативним для виробництва. Більше затрачаємо основного капіталу, а виробляємо менше продукції. Маємо зниження норми прибутку на 0,87 пункти.

Все це свідчить про зниження ефективності використання основного та оборотного капіталу та зниження прибутковості підприємства. Проте, на це впливали в 2022 р. незалежні від господарства обставини та ситуації, пов'язані з воєнними діями на території всієї України і Чернігівської області, зокрема.

4. Загалом, досліджуване підприємство має напрям спеціалізації молочне скотарство, а також займається вирощуванням кукурудзи на зерно.

5. На сьогодні підприємство є прибутковим. Так, прибуток в 2022 р. порівняно з 2020 р. збільшився в 1,49 рази, чистий прибуток збільшився на 6,5% відповідно. Рентабельність, хоч і має тенденцію до зниження в 2022 р. порівняно з 2020 р. на 8,48 пункти, проте, становить 16,28% (2022 р.). Що визначає наше підприємство як рентабельне з достатньо вдалою політикою реалізації продукції в складний час війни.

6. Загалом, проведений аналіз стану й використання виробничих ресурсів ТОВ «Гридинці АДРО» свідчить про наявний потенціал та ефективного використання їх у досліджуваному підприємстві, незважаючи на низку негативних тенденцій, які мають місце на сьогодні в сфері вітчизняного агровиробництва та реалізації продукції.

7. В досліджуваному господарстві відбулося скорочення поголів'я молочного стада у 2022 р. порівняно з 2020 р. на 2,85%. Хоча валове виробництво збільшилося на 9,41% відповідно. Що говорить про підвищення продуктивності корів за досліджуваний період на 25,44%. Рівень товарності становить 98%.

Частина молока (2%) залишають на власні потреби, а все інше реалізують переробним підприємствам.

8. За досліджуваний період відбулося підвищення валового надою молока на 4181 ц. На цей факт найбільше вплинуло підвищення продуктивності корів, що підвищило валовий надій на 9863,4 ц. А зменшення поголів'я знизило валовий надій молока на 5682,4 ц. Так, використання високопродуктивних корів молочного стада економічно вигідніше, ніж нарощування чисельності поголів'я. Тобто, підприємство має йти й надалі інтенсивним шляхом розвитку.

9. Виробничі витрати на 1 дійну корову за досліджуваний період збільшилися на 24476,3 грн. Удій молока від 1 корови збільшився на 1606,4 кг у 2022 році порівняно з 2020 р. Також зросла собівартість 1 ц молока на 231 грн, що є негативним явищем. За рахунок збільшення виробничих витрат, собівартість 1 ц молока зросла на 387,6 грн, а за рахунок підвищення продуктивності спостерігаємо зниження собівартості на 156,6 грн. Таким чином, для зменшення собівартості 1 ц молока досліджуваному господарству потрібно зменшувати виробничі витрати на 1 голову худоби.

10. Виробничі витрати на 1 голову підвищилися в 2 рази у 2022 році порівняно з 2020 роком. Причиною такого зростання, головним чином, є надзвичайно нестабільна і критична ситуація в країні та стрімке здорожчання засобів виробництва.

11. Результат інтенсифікації дає змогу зробити висновок, що продуктивність 1 корови у 2022 році порівняно з 2020 роком підвищилася на 25,4%. Що відзначається ефективним використанням ресурсів досліджуваного підприємства. За досліджуваний період збільшився прибуток на 1 ц молока в 2,1 рази у 2022 році. Також зріс рівень рентабельності на 10,7 пункти. Тому, можемо сказати, що в 2022 році рівень економічної ефективності у господарстві підвищився за рахунок інтенсифікації молочного скотарства.

12. Досвід господарювання в аграрній сфері розвинутих країн світу беззаперечно доводить, що інноваційна діяльність агропідприємств, яка спрямована на розробку і впровадження ефективних інноваційних технологій є надзвичайно важливою в підвищенні ефективності господарювання.

Тому першочасним завданням стає побудування ефективних механізмів стимулювання й розвитку інноваційних процесів у галузі, що будуть орієнтуватися на комерціалізацію результатів наукових напрацювань та досліджень і отримання найбільших ефектів від впровадження інноваційних технологій в агропромисловому комплексі.

Встановлено, що базовим чинником збільшення валового виробництва молока за умов запровадження сучасних технологій є зростання рівня молочної продуктивності корів.

13. Важливим аспектом розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах (фермерські, агрохолдинги та ін.) України є державна підтримка і сприяння шляхом бюджетного фінансування державних цільових програм, в яких мають вказуватись чіткі умови підтримки: термін і обсяг фінансування; вказані виконавці; податкові канікули; відповідальність сторін; термін здачі об'єкта в експлуатацію; очікувані результати господарювання тощо.

14. Надзвичайно важливим аспектом у підвищенні ефективності виробництва та реалізації молока для підприємств на сьогодні є всебічне врахування воєнних дій та їх наслідків на території України.

Таким чином, з огляду на ситуацію, що склалася після 24 лютого 2022 року, в молочному бізнесі можна очікувати на такі тенденції:

Українські молочні господарства потребують підтримки як на рівні держави та з боку недержавних інституцій, так і на міжнародному рівні

Молочний бізнес зосередиться на вирішенні своїх найбільш пріоритетних поточних проблем

Собівартість виробництва молока зростатиме через низку факторів

Ціна молока зростатиме з огляду на загальносвітові тенденції

Молоко та молочні продукти мають стати одним із векторів гарантій продовольчої безпеки України та світу, а отже, громади і держави мають збільшити закупівлі вітчизняної молочної продукції

Купівельна спроможність українців знизиться через економічну кризу, пов'язану з російською агресією, тож виробники молочної продукції мають врахувати при плануванні своєї діяльності скорочення попиту

Молочні підприємства різних масштабів дедалі частіше дивитимуться в бік створення доданої вартості та переробки своєї продукції

Осучаснення виробничих потужностей та глобальний перехід на високі міжнародні молочні стандарти допоможе українським виробникам швидше інтегруватися на міжнародних ринках.

15. Органічне молочне тваринництво – це особливий вид бізнесу, що передбачає виробництво молока з мінімізованим вмістом шкідливих речовин і високою якістю, що задовольняє екологічним вимогам, гуманним по відношенню до тварин та природи. Виробництво органічного молока наразі стало одним із драйверів розвитку молочного тваринництва України, яке є системо-утворюючою галуззю сільського господарства, що, у свою чергу, відкриває нові можливості для бізнесу та ставить перед ним нові виклики.

Вважаємо, що в повсенний період одним із пріоритетних напрямків розвитку органічного сільського господарства буде формування конкурентоспроможної галузі молочного скотарства та нарощування виробництва молока, що відповідає вимогам та стандартам якості органічної продукції.

Розвиток цього напрямку створює сприятливі умови як підвищення прибутковості аграрного виробництва з допомогою високих відпускних цін реалізації та насичення внутрішнього ринку якісними продуктами харчування, так охорони навколишнього середовища і проживання і збереження біорізноманіття та екосистем. Це має бути особливий вид бізнесу, що передбачає виробництво молока з мінімізованим вмістом шкідливих речовин і високою якістю, що задовольняє екологічні вимоги, гуманні по відношенню до тварин і природи.

Таким чином, перспективи розвитку виробництва органічного молока в Україні відкривають не тільки нові можливості для молочного тваринництва країни, а й ставлять перед аграрним сектором нові цілі, досягнення яких сприятиме сталому розвитку молочної галузі, зниження кількості неякісної, фальсифікованої продукції та підвищення попиту та споживання молока та молочних продуктів.

Так, основними проблемами молочної галузі наразі є:

- ✓ обмежені можливості експорту української молочної продукції через ЄС;

- ✓ збільшення собівартості виробництва;

- ✓ скорочення кількості споживачів на внутрішньому ринку;

- ✓ втрата виробничих потужностей на окупованих територіях;

- ✓ імпорт молочної продукції з ЄС, в першу чергу сирів;

- ✓ проблеми з розрахунками зі сторони торговельних мереж;

- ✓ відсутність дієвого інструменту кредитування галузі;

- ✓ заморозка окремих державних програм.

Таким чином, з метою підвищення ефективності виробництва та реалізації молока необхідно взяти ряд заходів:

- підвищення продуктивності тварин з врахуванням їх біологічних особливостей;

- поліпшення генетичного потенціалу великої рогатої худоби за рахунок введення нових порід;

- зміцнення кормової бази, дотримання зоотехнічних вимог при складанні раціонів;

- застосування інноваційних технологій утримання і годівлі худоби;

- залучення потенційних інвесторів, інтегрування в агропромислові та кооперовані формування з метою вирішення питання належного виробництва;

•розвиток великотоварного виробництва з використанням сучасних технологій;
пошук нових каналів реалізації і вдосконалення системи цін на продукцію;
сприяння створенню сімейних молочних ферм в сільській місцевості.

В сучасних умовах вижити і динамічно розвиватися зможуть тільки ті господарства, які знайдуть і зможуть реалізувати стратегії по досягненню високої окупності ресурсів, одержанню більшої кількості продукції на одиницю витрат.

Підприємства України мають можливість виробляти менш затратне молоко за рахунок приведення в дію вищеназваних резервів ощадливості, які не потребують додаткових вкладень капіталу, але вимагають тіткої організації і дотримання технологічної дисципліни, прояву професіоналізму з боку керівництва, спеціалістів і безпосередніх виконавців.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. MilkUA.info. URL: <http://milkua.info/uk/post/section/world>
2. Organic Milk. URL: <https://organic-milk.com.ua/organichnetvarinnitstvo/>
3. Аверчева Н.О. Економічний аналіз рентабельності молока. Агросвіт. №7-8. 2021. С. 109-120. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/7-8_2021/17.pdf
4. Андрійчук В.Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу. К.: КНЕУ, 2013. – 779 с.
5. Антощенкова В., Кравченко Я. Сучасні тенденції виробництва та споживання молока в світі в умовах глобалізації. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 7-14
6. Багракова Т.І. Сутність поняття «Економічна ефективність» діяльності підприємства в ринкових умовах. Науковий вісник. 2015. №1 с.172 -178
7. В Україні виробництво молока зросло на 13% – профільна асоціація. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3700051-v-ukraini-virobnytvo-moloka-zroslo-na-13-profilna-asociacia.html>
8. В Україні функціонує 354 підприємства з переробки молока – статистика. URL: <https://zemliak.com/news/ferma/4090-v-ukrajini-funkcionuye-354-pidpriemstva-z-pererobki-moloka-statistika>
9. Васильченко О. М. Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. Економічний аналіз. 2018. Т.28, №2. С. 110-118.
10. Вдалиий старт — фундамент майбутньої високої продуктивності. <https://agrotimes.ua/article/vdalyj-start-fundament-majbutnoyi-vysokoyi-produktyvnosti/>
11. Величко Є.І. Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. Вісник Полтавської державної академії. №4. 2015. С. 103-108. URL: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2015/04/28.pdf>

12. Герасименко А. Молоко та молочні продукти: географія продажів, імпортери, обсяг експорту і виробництва. URL: <https://kurkul.com/spetsproektu/1179-moloko-ta-molochni-produkti-geografiya-prodajiv-importeri-obsyag-eksportu-i-virobnitstva>

13. Гурська І.С. Функціонування вітчизняного ринку молока та молочних продуктів. Інноваційна економіка. №3-4. 2019. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/39>

14. Двадцять фактів про молоко. URL: <http://lads.com.ua/20-tsikavykh-faktiv-pro-moloko/>

15. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

16. Економіка і підприємництво, менеджмент. С. М. Рогощ, Т. А. Гуцул, В. А. Ткачук та ін. К.: ІПП «Компринт», 2015. 714 с.

17. Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII (Чинний) Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T182496>

18. Зміни у молочній галузі за рік війни: результати першої експертної зустрічі. URL: https://export.gov.ua/news/4644-zmini_u_molochnii_galuzi_za_rik_viini_rezultati_pershoi_ekspertnoi_zustrich

19. Ільчук М.М., Коновал І.А. Підвищення конкурентоспроможності продукції скотарства в Україні. Економіка АПК. 2016. № 5. С. 51-59.

20. Інноваційні фактори та конкурентоспроможність галузі молочного скотарства. Кругляк О.В. Економіка АПК. 2018. № 6. С. 76

21. Калустіна К. Як війна-2022 змінює ринок молока в Україні. URL: <https://zenliak.com/biznes/2590-yak-viyna-2022-zminyuye-rinok-moloka-v-ukrajini>

22. Кірсєва Е. А. Пріоритети розвитку аграрного сектора економіки України: органічна продукція та її сертифікація. Бізнес Інформ. 2018. № 3. С. 196-201.

23. Ключко В. М. Стан та шляхи підвищення економічної ефективності молокопродуктового підкомплексу АПК України. Ефективна економіка. 2013. №6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

24. Козак О. А., Козак М. І. Молокопродуктовий підкомплекс у реалізації цілей сталого розвитку. Економіка АПК. 2021. № 8. С. 40-57.

25. Компонентний склад молока: за що насправді платять молокозаводи і як фермерам заробляти більше. URL: <http://milkua.info/uk/post/komponentnij-sklad-moloka-za-so-naspravdi-platat-molokozavodi-i-ak-fermeram-zarobliti-bilse>

26. Кореньок Д. В., Старікова О. Ю. Вибір показників оцінювання ефективності виробництва молока на аграрних підприємствах для цілей бенчмаркінгу. Економіка і суспільство. Вип. 19. 2018. С. 436-441. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/66.pdf

27. Кузьменко Л. М., Усенко С. О. Виробництво молока як сировини для виробництва органічних молочних продуктів. Органічне агровиробництво: освіта і наука : збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 жовтня 2022 р.). Київ, 2022. С. 131-134. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua/handle/123456789/14382>

28. Кухлін М., Базар О. Ефективність пастеризації молока сировини з різним мікробним забрудненням. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/38907/2/SPEEI_2022_Bazar_O-Efficiency_of_pasteurization_of_33.pdf

29. Лисиченко Є. М. Теоретичні аспекти визначення категорії ефективність. http://www.repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/19602/1/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_254.pdf

30. Литвинов А. І. Органічна продукція: проблеми ринку і перспективи для виробників. Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки. 2017. № 1. С. 78-89.

31.Лінецька Я. Молочна галузь вистояла і продовжує працювати на перемогу.

URL: <http://milkua.info/uk/post/molocna-galuz-vistoala-i-prodovzue-pracuvati-na-peremogu>

32.Маслак О.О. Пріоритети молочної галузі. Агробізнес сьогодні. 2014.

№22(293). URL: <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/2468-2014-11-20-10-59-18.html>

33.Масляєва О. О. Технологічні інновації як чинник підвищення конкурентоспроможності молокопереробних підприємств. URL:

http://www.rusnauka.com/14_NPE_2015/Economics/12_192330.doc.htm

34.Назаренко І. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств.

Галицький економічний вісник. №3 (76). 2022. С.15-22

35.Органічне виробництво в племінному молочному скотарстві України

Кругляк О.В. Економіка АПК. 2017. № 5. С. 33

36.Пархомиць М.К., Уніят Л. М. Управління виробництвом молока на

інноваційній основі як напрям розвитку конкурентоспроможного молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах.

Інноваційна економіка. №5-6, 2018. С. 18-25. URL:

<http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/288/350>

37.Петриченко О. Ефективність виробництва молока у сільськогосподарських

підприємствах. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал.

2018. Вип. 2. С. 62-72.

38.Пилипенко С.М. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності

підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. №10.

с.452 -456

39.Підпала Т. В., Стріха Л. О., Ветущняк Т. Ю. Оцінка особливостей

інтенсивної технології виробництва молока. Таврійський науковий вісник.

2019. Вип. 106. С. 26-30. URL:

<http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/5945>.

40. Покропивний С. Підприємство: стратегія, організація, ефективність. К.: КНЕУ, 2009. 352 с.

41. Поліщук Г. Є., Борова М. П. Виробництво органічних молочних продуктів в Україні – сьогодення і перспективи розвитку. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19892/1/69.pdf>

42. Присяжнюк Н. М., Слободенюк О. І., Свиноус Н. І. Інноваційні підходи виробництва органічного молока в Україні в контексті продовольчого забезпечення населення України. Причорноморські економічні студії. Випуск 76. 2022. С. 117-122. URL: http://bses.in.ua/journals/2022/76_2022/18.pdf

43. Про користь молока. URL: <https://rud.ua/consumer/zdorova-yizha/the-advantage-of-milk/>

44. Радько В. І., Бідула П. П. Підвищення якості молокосировини – основа нарощення експортного потенціалу молокопереробних підприємств України. Агросвіт. 2017. № 23. С. 45-49.

45. Радько В. І., Микитюк Д. М. Організаційні засади формування інформаційно-аналітичного забезпечення управління ефективністю виробництва молока. Інноваційна економіка 2015. № 4 (59). С. 274-278.

46. Радько В. І., Свиноус І. В. Методичні підходи до визначення ефективності інтенсифікації молочного скотарства. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 23. С. 53-57.

47. Регулювання ринку молока. Зелена книга. URL: <https://cdn.regulation.gov.ua/0b/88/4a/e7/regulation.gov.ua>

48. Руткевич Т. І. Економічна ефективність виробництва молока. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4658>

49. Самойлик, Ю. (2020). Ефективність виробництва молока та молочних продуктів: економічні та екологічні тренди у світовому вимірі. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*, (2 (84)), 56-60. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/159>

50.Самойлик, Ю. Ефективність виробництва молока та молочних продуктів: економічні та екологічні тренди у світовому вимірі. Bulletin of Sumy National Agrarian University, вип. 2 (84), Жовтень 2020, с. 56-60, URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/159>.

51.Свиноус І. В., Радько В. І. Микитюк Д. М. Якість як основа підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах. Вісник аграрної науки. 2016. № 1. С. 61-65.

52.Свиноус І., Іванова Л., Радько В. Проблеми підвищення прибутковості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України. Економіст. 2014. № 6. С. 61-63.

53.Світовий ринок: низькі ціни поквавлюють попит на молочні продукти. URL: <http://milkua.info/uk/post/svitovij-riнок-nizki-cini-pozvavluut-popit-na-molocni-produkti-An>

54.Семсал А. В. Організаційно-економічні засади підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України. Економіка та держава. 2022. № 4. С. 84-88. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.4.84

55.Семсал А. В. Сучасні тенденції виробництва молока в Україні. Інвестиції: практика та досвід. №7-8, 2022. С.27-32

56.Степасюк Л. М. Ефективність виробництва молока в спеціалізованих аграрних підприємствах. Біоекономіка та аграрний бізнес. 2019. Т.10, №1. С. 120-127.

57.Супрун О.М., Величко Є.І., Іваннікова І.С. Вплив цінових чинників на виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах. Економіка АПК. 2015. № 12. С. 64-67.

58.Сучасний стан і перспективи розвитку ринку органічної продукції. С.Я. Берсуцька, Т.О. Козичева. Економічний вісник Донбасу. 2020. № 2 (60). С. 165-172.

59. Фурдак Т. Показники ефективності виробництва молока при різних технологіях утримання тварин. ГДАТУ. 2021.

60. Ханєєв В. Від якості молока залежить економічна ефективність ферми. URL: <https://agrotimes.ua/opinion/vid-yakosti-moloka-zalezhyt-ekonomichna-efektyvnist-fermy/>

61. Харенко А. О. Маркетингові дослідження економічної ефективності виробництва і переробки молока. Науковий вісник ЛНУВМБ ім. С.Ж. Гжицького. Том 12. №2(44). Ч 5. 2010. С. 120-128.

62. Хойслер Й. Ефективне виробництво молока. URL: https://raumberg-gumpenstein.at/downloads/FODOK/2017/fodok_1_18505_12_2017_haeusler_effizienz.pdf

63. Ціни на молоко-сировину в ЄС досягли дна. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/cini-na-moloko-sirovinu-v-es-dosagli-dna>

64. Череп А. В. Ефективність як економічна категорія. Ефективна економіка. 2017. №1. с. 1-4.

65. Шевченко А. А. Тенденції розвитку молочного скотарства в Україні. Галицький економічний вісник. Т. ТНТУ, 2020. Том 63. № 2. С. 109-117.

66. Шкурко Т. П. Органічне землеробство за розвинутого тваринництва. Вісник аграрної науки. 2017. №1. С. 24-28

67. Шупик С. Функціонування молочного скотарства сільськогосподарських підприємств в умовах членства України в СОТ. Економічний дискурс. 2021. Вип. 1-2. С. 74-81.

68. Юрченко Н. С. Стратегічні орієнтири підприємств молокопродуктового підкомплексу. Молодий вчений. 2021. № 1(2). С. 220-231.

69. Яворська Т. І., Загнітко Л. А. Вплив витрат і ціни реалізації на ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону. Економіка АПК. 2015. № 6. С. 53-59.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України